

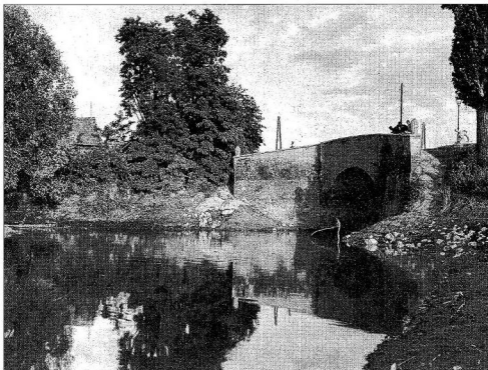
BAJAI HONPOLGÁR

Várostörténeti és Környezetvédő lap

2003. október

XIV. évfolyam 10. (156.) szám

Ára: 200 Ft

A Várás-híd hátulról, Kenderes-árok felőli oldala. (Az 1956-os jeges árvízkor tönkrement, felrobbantották.)
Nagy András felvétele (1935.)

Emlékezés egy régi ősre

1.

1956. október 24-én, szerdán, a tanév időjén megszokott rend szerint indult a napom. Valamivel fél hét után ébredtem, kicsit még álmosan kikészülöttem az ágyból, és hozzászálltam a reggeli rutinfeladatok (mosakodás, fogmosás, öltözködés) elvégzéséhez.

Nővérem szobájából kihallatszott a rádió hangja. Kamarazene szólt. Az ingemet gomboltam, amikor a halkulva előszó megszűnt, váratlanul beszédhang következett.

– Gyere, valami nagyon furcsát mondanak! – szólt ki nővérem riadtan. Komóto-

san felhúztam a nadrágomat, csak azután léptem be hozzá. Egy mondat utolsó néhány szavát hallottam még, és utána mindjárt ezt: „Megismételtem, kedves hallgatóink.” A közel fél évszázados, ezért a részletek tekintetében alaposan megkopott em-

léket itt és a következőkben *A forradalom hangja* című dokumentumkötet (Budapest, 1989.) segítségével pontosított. Ez hallottam: „Ellenforradalmi, reakciós elemek fegyveres támadást intéztek középiskolák ellen és megtámadták karhatalmi alakulatainkat. A rend helyreállítása érdekében további intézkedésig tíz minden gyülekezés, csoportosulás és felvonulás. A karhatalmi szervek utasítást kaptak arra, hogy a rendezet megszegőivel szemben a törvény teljes szigorával lépjenek fel. A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsa.” Rövid szünet után pedig ez következett: „Figyelem! Figyelem! Figyelem! Figyelem! A Magyar Népköztársaság Belügyminisztériuma felhívja Budapest lakosságát, miután a fosztogató ellenforradalmi csoportoktól való tisztogatás még folyik, kilenc óráig csak feltétlenül használatlan ügyben közlekedjenek az utcán.” A zenei műsort meg-megszakítva a következő negyedórában még kétszer hangzottak el a közlemények. (Mint később megtudtam, bajnai fél ótől már sokadkorszorn.) Hiába hallgattam meg újra és újra, felfoghatatlannak tűnt, amit hallok.

Tudtam, előző nap is hallgattam a rádiót, hogy a budapesti egyetemisták délután tüntetést tartottak a fővárosban, és tudtam arról is, hogy a belügyminiszter alig fél óráig különbséggel először megöltötte, azután engedélyezte a felvonulást. Gerő Ernő beszédét is végigbösszankodtam este. A júliusban leváltott Rákosi után ő lett a párt első titkára. Az egyik kutya, a másik eb, gondoltuk sokan. Bevezetésül a demokrácia szélesítéséről és melytéréséről (?) papolt, de rögtön utána „népként ellenségeit” kezdte szidni, akik meg akarják rendíteni a nép hitét a pártban, lazítani akarják annak kapcsolatát a Szovjetunió dicső kommunista pártjával, az ifjúság körében a szovinizmus mélyéért igyekeznek terjeszteni, és a demokratikus szabadságot nacionalista tüntetésre használják fel.

Az előzmények számbavételével sem lettem okosabb. Miféle ellenforradalmi fegyveresekről beszél a rádió? Sebétnem ettem néhány falatot, felkaptam kopott akatitáskimat (középkiskolás korom óta szolgál már), és elindultam a III. Béla Gimnázium felé, amelyben tanárként szemtanúbarban kezdtem meg második tanévetem. Az utócsón semmi rendkívüli nem tapasztaltam, és az iskolában is a szokásos reggeli nyitásgás fogadott. A tanári szobában is csak ennyi szó esett a hírről: – Hallottátok? – Hallottuk. Nyolc órákor megkezdődik a munkát, tanítottunk, de a szünetekben möhón csaptunk le az újabb és újabb informá-

ciókra. (A lyukasórások hallgatták a rádiót.) Nagy Imre a miniszterelnök. A kormány státárümot hirdetett. Kérésére szovjet alakulatok is részt vesznek a rend helyreállításában. Kijárási tilalom. Aki 14 óráig megadja magát, mentesül a rögörtörélt bíróságtól. Százszáz ellenforradalmár és megtevészett fiatal a Lánchídánl letette a fegyvert. Kérlek a lakosságot, helyezzzék el rádiókészülékeiket a nyitott ablakokban.

A friss értesüléseket már nem hagytuk szó nélkül, izgatott beszélgetésekben próbáltuk őket értelmezni. Ha csak „ellenforradalmi elemek” garázdálkodnak, mi szükség van a szovjet hadseregre? Ha kijárási tilalom van, miért kell kitenni a rádiókat az ablakokba? Mindenütt harcok folynak?

A válaszokat délután és este, már otthon, a Szabad Európa Rádiót hallgatva kaptam meg. Megtudtam, hogy a diáktüntetésből többszázézeres tömegmegmozdulás lett, Budapest népéből elemi erővel tört fel az elnyomó rendszer elleni indulat. Ledöntöttek a szovjet fenntartóság gyűlölt jelképét, a monumentális Szállin-szobrot, és ezek ragadtak fegyvert az ávosok (állami karhatalmisták) és a hajnalban betört szovjet harokosok ellen. Az emberek hol itt, hol ott összeverődött tömegai a többször meghirdetett kijárási tilalom ellenére egész nap az utcákon maradtak. Akkor hallottam először a műszaki egyetemisták 22-én este megfogalmazott tizenhat pontját is, amelyben többek között a szovjet csapatok Magyarországról való azonnali kivonulása, Rákosi bíróság elé állítása mellett szabad választásokat, teljes szólás- és sajtószabadságot követeltek. Mindez döbbenetes, de egyben szívet pészidhően nem volt kelítő volt.

Amióta Rákosi, szovjet segédlettel, 1955 tavaszán újra kezébe ragadta a teljhatalmat, az országos elégedetlenség, keserűség egyre nőtt. Az egyszerű emberek, kétkézi munkások tudták, nem is merték világra kiáltani a szívükben élő gyűlöletet, legfeljebb családi vagy baráti körben tört ki belőlük az indulat. Csak egy szóik értelmiségi rétegnek, elsősorban újságíróknak volt lehetőségek arra, hogy ellenérzéseiket nagyobb nyilvánosság előtt is megfogalmazzák. Talán ma már különönsnek tűnik, szinte kivétel nélkül párttagok voltak. (Másképp persze érhető, orgánurnához jutni nekik volt módjuk.) A Magyar Irók Szövetségének hetilapja, az Irodalmi Újság egyre többször közölte a hivatalos irányvonalban szembeszegülő cikkeket és a való életet kenderőzetlenül bemutató verseket, elbeszéléseket. Az ellenálló írők, költők közül a legeliszárítabbak azok voltak, így például

dául a korábban kétszeresen is Kossuthdíjjal dédelgetett és színte „udvari” költőként kezelt Benjámin László és Zelt Zoltán, akik számúra alig feldolgozható személyes válságot jelentett az egykori vak-hitből való kiábrándulás.

A hatalom ismétlődő retorziói sem tudták a kiszabadult szellemet visszagyömöszölni a palackba. Sikertelenül próbálkoztak vele 1955 novemberében a párt központi vezetőségének „az irodalmi életben mutatkozó jobboldali jelenségeket” ostorozó határozata is, és még kevésbé lehetett gátat vetni az igazságot követelő szöki-mozdalmnak 1956 tavaszán, amikor már kiszivárogtak a hírek Hruscsovnak a szovjet kommunista párt XX. kongresszusa zárt ülésén elmondott, Szállin búneri leleplező beszédéről. A pártellenzék fellépése egyre szélesebb értelmiségi réteget ragadott magával.

Formailag a kommunista ifjúsági szövetség, a DISZ szervezésében kezdődtek 1956 márciusában a Petőfi Kőr viteszjei, de egy-két hónap múltán, több ezres résztvevőjükkal, válságos ellenzék fórumává alakultak. Rákosi június 30-án még betitthatta a Kőr tevékenységét, de három hét sem telt el, a válsághelyzetet érzékelve szovjet gázdái jobbnak lúttak meneszteni a végkép kompromittálódott diktátort. Helelyre Gerő került, Kádár János pedig má-sodtitkár lett. Rajta kívül néhány más, Rákosi börtönéből megjárt ember is bekerült a legfelsőbb vezetésbe. A Szovjetunióban úgy gondolhatók, ennyi személyesere elegendő lesz ahhoz, hogy a kedélyek lecsillapodjanak.

Nem volt elég. A hét évvel korábban kivégzett és jeltelen sírba vetett Ráj Lászlónak, Rákosi legismertebb áldozatának és társainak október 6-án megtartott temetésén százszeker voltak jelen, és a gyász percekben többségük arra is gondolt (és az országban velük együtt még milliók), hogy ha a főbűnös távozni kényszerült is, leg-több büntetés háborúistalanul a helyén maradt, és a terror bejáratott gépezete is érintetlen. A következő napokban az egyetemi hallgatóság országsszerte mozgolódni kezdett. A párt segédcsoportként működő DISZ-tól megcsömörlötten törekvésük megvalósításához új szervezeti formát kerestek. Szegeden megalakult a Magyar Egyetemisták és Főiskolások Egyesülete Szervezete (MEFESZ), és ehhez egy-két nap alatt más egyetemi városok diáksága is csatlakozott.

A fentiekben felvázolt eseményeket, folyamatosokat szorgalmas újságolvasóként jól ismertem. Irodalom szakos egyetemista-

ként, majd tanárként figyelemmel kísértem az irodalmi életben zajló forrongást is. Olvastam Déry Tibor *Niki* című kisregényét és *Szevelem* című, drámai erejű elbeszélését, amelyek elsőként ábrázolták művészi eszközökkel az ártatlannal megjárható sorsát. Amikor 1956 nyarán egy pesti utcai standnál megvásároltam és azon nyomban végigolvastam Berjánti László *vékonyka* kötetét, szíven ütötték a címadó vers (*Egyetlen élet*) szavai, amelyek pártatlan tömörséggel foglalták össze a szép eszméket bemocskoló hatalom aljasságát: *„Hát megtanultam... (embertelen az emberséget, bezetelen a becstelét, igaztalan az igazságot) nem lehet senki emberfia.”*

Nem csak tanúja voltam az elégedetlenség fel-feltörő hullámainak, magam is éltem a változást sóvárgó feszültséggel. A Budapestben történtek mégis teljesen váratlanul értek. Nem hittem volna, hogy így és ilyen elemi erővel robban ki a leszámolás végya. A történelem persze, nem ritkán, szolgál efféle meglepetésekkel. A nyolcvanas évek derekán például érezni lehetett, hogy a kádári „puha diktatúra” válságban van, megérett a változásra, de azt senki sem gondolta, a monori (1985) és a lakitelki (1987) találkozók résztvevői sem, hogy ilyen közel az átalakulás, és hogy úgy történik meg, ahogyan megtörtént.

Október 25-én iskolába menet csupán annyi változást éreztem a városban, hogy a pártbizottság épülete előtt géppisztolyos katonák strázsáltak. A tanítás a megszokott mederben folyt. A tanári szobában azonban iszolt a rádió. Az időről időre beolvastott hírekből annyit lehetett megtudni, hogy továbbra is folynak harcok, tüntetések, és hogy leváltották Gerőt: az új első titkár Kádár János. Csúörtök lévén délután tantestületi értekezlet volt. Ezen a hetente ismétlődő, halálisan unalmas összejöveteleken rendre ugyanazok a témák kerültek elő: A tanulók dohányoznak a védekben, a bejárók rendetlenek az utcán, X. vagy Y. gyerek felesel, szigorítani kell a folyósófelügyeletet stb. Ezáltal feszesebb volt a hangulat, a mindig beszédes panasz-kodók is hallgattak. Sz. Balázs igazgató beszélte arról-arról (hogy miről, azt én perccel később sem tudtam volna felidézni), végül azonban ráért egy olyan témára, ami miatt emlékezetemből örökre kitörölhetetlen maradt az az értekezlet. A nagy októberi szocialista forradalom (akkor még csupa nagy kezdőbetűvel) közelgő évfordulóján (november 7-én) esedékes iskolai ünnepély programját kezdte taglálni, és felhívta az illetékeseket, hogy készüljenek a feladatra. A tanári kar többébe der-

medten hallgatta az adott helyzetben elkészített díszszónás szövegét.

Nem érzékelte volna a téma felvetésének abszurditását? Vagy a rendszerhez való hűségének fitogtatásával újabb jó pontokat akart szerezni? Nem tudom. Tény azonban, hogy minden helyzetben kényesen ügyelt arra, hogy viselkedése mindig megfeleljen a hivatalos elvárásoknak. Ez már első találkozásunkkor kiderült. Amikor ugyanis az előző év novemberének elején három havi katonáskodás (tisztai tanfolyam) után G. Feri barátommal, újoncsült tanártársammal szolgálataira jelentkez-tünk, legelőször is marxista felkészültségünket firtatta. Amikor némileg megütődve közöltük, hogy abból általában jelesre

Az ország első, a győztes forradalmat ünneplő emlékműve Baján

vizsgáznak az egyetemen, megjegyezze, hogy a marxista szellemiségnek minden-napi életünkben is meg kell mutatkoznia. Ebben az iskolában ilyen ifjú tanterekre van szükség.

Már jóskán sötétedett, amikor a keserev emlékü értekezlet után kiléptem az utcára. Hazafelé indultam volna, de mivel a tanárházba (városháza) előtt nagy csoportosulást láttam, arra vettem az irányt. Egy fálnak támasztott létrán állva két fiatalember (szakmunkásoknak látszottak) éppen az épület homlokzatán lévő vörös csillag leszerelésével bajlódott. Néhányan a tömegből hangosan biztatták őket. Egy diá-komtól hallottam, hogy előzőleg a Déri-kerti Sztilán-szobor ledöntése volt a prog-

ram, s mistán sikerült, az utált zsarnok bronz mellszobrát a tömeg ujjongásától kísérve néhány izmos fiatal a Sugoviciába dobta. Baján is megmozdult az utca, mi pedig közben az iskolában kushadtunk és ostobaságokat hallgattunk – gondoltam nekivethető. A vörös csillag élekor nagy csőbrömpöléssel földet ért.

– Gyertek a járási tanácsokhoz – jelölte ki valaki az újabb célt. Nemskora mindenjá-ján a Tanácsköztársaság (má Körtársaság) téri szovjet emlékmű körül toporognak. Néhányan nekiveselkedtek, hogy ledönt-sék. Később ponyvát próbáltak vetni rá és úgy lerántani. Egy teherautó is került végül, de a beton obeliszk makacsul ellenállt. Ha sikertelenül tett-műlt is az idő, jó volt konstataálni, hogy sem a közeli rendőrség, sem az államvédelmi hatóság nem meri út-ját állni a spontán népharag megnyilvánu-lásainak. Egy jó idő után a büszke ér-zéssel mentem haza, hogy végre nálunk is történt valami. Igaz, néző voltam csupán, mégis úgy éreztem, valami olyannak voltam részese, amiről addig álmodni sem mertem.

Október 26-án reggel a III. Béla Gim-náziumban is magásra szökött a forradalmi léz. A diákok közül többen tanúi vol-tak az előző esti eseményeknek, így a történetekről már jóval nyolc óra előtt érte-sült mindenki, a vidékről bejáró, folyama-tatosan érkező tájékoztalok is. Az is-kola felbolydult méhkassá vált. Valaki, talán hogy kifejezze a szovjet beavato-kozás miatti vagy a gyűlölt rendszer elleni indulatát, kihajította az ablakon orosz tankönyvet. A tucát ragadóss volt: percek alatt kőnyvek pucrajai csapódtak a Marti-novics utca kövére. Voltak, akik szét is tépték a könyvet, hogy gyönyörködhesse-nek a szerterepülő lapok látványában.

A tettvágy hamarosan más célt talált. A gyerekek tudták, hogy nem is olyan régen az első emelet központi helyén egy gipsz-ből készült Sztilán-szobor díszelgett. A harmadikosok egy csoportja felrobant a tanári szoba előterébe, és az éppen kilépő igazgatótól, nem valami udvariasan, a szobrot követelte. A forgalomból kivont Sztilán a tanári szobából nyíló könyvtár egyik sarkában porosodott. Amikor meg-mutattuk, hol találják, egyikük felkapta és lerobogott vele a lépcsőn. Társai dia-dalordítással követtek. Mivel a nagyka-pal nem tudtak kimenni a felfordulást látva (vagy tanácsai unszításra?) azt ugyan-is az igazgató valamivel korábban beszár-tatta, a fiúk a zsákmánnyal az ablakon ugráltak ki. Sokán mások is velük tartot-tak.

Nem tudom, ki találta ki, de egyszer csak a filembe jutott, hogy diákként a Déri-kertben lévő szovjet katonatemető felé indultak, feltehetően a sírköveket akarják ledönteni. Egy pillanat múlva én is rohantam le a lépcsőn, ki a kapun, nekem volt hozzá kulcsom, és lélekszakadva futottam a Déri-kert felé. Hittem is, nem is, amit hallottam, de ha mégis igaz, mindenképpen meg kell akadályoznom a sírgyalást – gondoltam. Ha az előző percekben tapasztaltam is a gyerekek zabolátlan indulatait, bíztam benne, hogy jó szóval hatni tudok rájuk. Amikor a belváros felől kapuzhoz értem, ahonnan az egész kertet át lehetett tekinteni, megkönyvebbültem láttam, hogy minden csendes, egy árva lélek sincs a sírok közelében. (Utóbb megdudtam, hogy az iskolából kiőrt tanulók mindnyájan a Sugovica-partra tölültek ki, hogy tanú lehessenek, bronz párja után hogyan kerül az iskolai mellszobor is a víz fenékre. Azt csak jóval később hallottam, hogy az aktus után a fiúk felszabadult lélekkel, fegyelmезetten elénekelték a Himnuszt. Ezekig átgáiban sem volt eleven dühüket hallókat ellen fordítani.)

Amikor „kirohanásomból” visszaérkeztem, új helyzet fogadott. Az iskola kivonuláshoz készülődött. Nem tudom, ki hozta vagy hogyan érkezett a hír, hogy a város diáksága tüntetni fog, mindenesetre nem sok idő múltán, most már az újra megnyíló kapu kiáradó tanulói fűrészszerű felsorakozott a nagytemplom és a plébánia közötti téren. A sorokba rendeződés gyorsan ment, a május eszelej, jól begyakorolt koreográfiá szerint. A tanári kar most is a menet végére állt be.

A vonatkert felé indultunk volna, de csak az Arany János utcáig jutottunk, mert ott szembetalálkoztunk a Tűr, a Bánya és a Tanítóképző befelől ifjúságával. Ők már lelkesen kiabálták a frissen megtanult jelzéseiket. „*Rákossinák kötelek, magyaroknak kanyerrel! Ki az oroszokkal Ruszák háza!*” Műgélük sorakoztunk. A mi gyerekeink is bekapcsolódnak a kórusba. A kommandánsi hivatal ablakaiból kiskatonák bámulták a menetet. „*Éljen a hadsereg! Gyertek velünk, katonák!*” – harsant fel és ismétlődött az új jelszó. (Szegények, nem mozdulhattak.) Az Bőtvös utcához érve csodáltozni volt látni, hogy az egymás mellett sorakozó boltok eladói kitűdnak, leházzák maguk mögött a redőnyt és a tüntető köz közt végynének. Íszerveitem, hogy némán mellettem lépkedő idősömb kollégáim, B. Károly szeméből csorognak a könnyek. Éreztem, hogy a meghatótság az én szemmeimet is homályosítja.

Csak amikor beértünk a főtérré és körül tudtam nézni, akkor láttam, milyen rengetegen vagyunk. A diákságon kívül a legkülönböztöbb üzemek és vállalatok zárt sorokban álló dolgozói és sokan mások: a város népe. Az emberek a tanácsaláza vörös csillagától megfosztott homlokzata felé fordították tekintetüket. Az erkölyen előbb néhány „hivatalbeli” jelent meg: a járási pártbizottság titkára, a városi tanácselnök és mások, egy pillanatra a mi igazgatónk is. A párttitkár beszélni kezdett, de a tömeg lehurrogta. Néhány csoport újra az előbbi jelzéseket kezdte skandálni. Valahorán felhangzott a Koszovó-nóta. Az erköly egy rövid időre kőrült, de aztán újabb emberek jelentek meg, akiknek megszólalásából nyilvánvaló volt, hogy ők a tüntető népe és a forradalom oldalán állnak. Szándékosan azt font csak le, amit akkor éreztem. (*A jelenetről, annak szereplőiről és a nap más eseményéről ld. Gergely Ferenc: Bajai 1956. 27-33. oldal*) Egy tanítóképzés fő ezután elszavalta a Nemzeti dalt. A lelkes tapsot követően elénekelték a Himnuszt.

Az igaztalan hullámzó tömeg egy felhívás nyomán a vasküti úti laktanya felé indult. A női a katonák megnyerése és a laktanyával szembeni egykori hadifogolytábor területén 1948-ban felállított emlékoszlop megkoszorúzása volt. Az utóbbi megtörtént, valaki beszélt is ott, de mivel távolabb álltam, semmit sem hallottam belőle. A laktanya kapujánál folyó huzakodást figyeltem. A vehemensebbek mindenáron be akartak menni, az egyetemisták szándékukat akarták látni, akikről az a hír terjedt, hogy bezárták őket. A drótkerítés mögött egymástól öt-tíz méternyire fegyveres katonák álltak. A kapuzhoz nyomakodókat B. István szízesdos igyekezett csitítani (látásból ismertem, fia a gimnázium tanulója volt) és talán közvetíteni is próbált a tüntetőt és a parancsnok között. Egy néhány tagból álló küldöttség végre bemegetett. Talán egy órája ott voltak már, amikor egyszer csak azt láttuk, hogy az egyetemisták kimenő ruhában felsorakoznak az udvaron. Egy-két perc múlva kimasztoktak a kapun és megindultak a város felé. Nagy meglepetésemre az első sorban régi ismerőst pillantottam meg, egykori évfolyamtársamat, V. Ferit, akit egy, a pártszervek kezébe került regénytervezetért és egy Szélin ellenes verséért az első év végén kizártak az egyetemről. Azonnal csatlakoztam hozzá. Megtudtam tőle, hogy egy évvel később folytathatta tanulmányait a pesti egyetemen, júniusban végzett, ezért katonaszkodik most itt.

A tüntetők egy része, lehetett ezren vagy talán többen is, győzelemmel érezte, ami történt, ezért boldogan követte a katonákat. A többség nem tartott velük. A kápostá táján jártunk, amikor a városközpont felől ékeleten csőrtümpöléssel egy harcokosi közeledett felénk. A hátrább lévőket előrenyomultak, és egy perc alatt az utca teljes szélességében, s ez ott nem kis távolság, fűtő falig tömör emberfal alakult ki. Mindenki feszülten figyelt, nem tudhatnk, mi vár ránk. A harcokosi jött, jött, és végül néhány méterre tőlünk megállt. A torony megnyílt, és egy fiatal főhadnagy emelkedett ki belőle. Mi őt néztük, ő minket. Valószínűleg az a parancsot kapta, hogy menjen a lövész laktanyához, megjelenésével talán elriasztotta a tüntetőket. Az új helyzettel láthatóan nem tudott mit kezdeni. Néhányan nekimenták: Mít akarsz itt? Minket akarsz eltiporni? – Akar a fene. – Ha velünk vagy, miért viseled a sapkádton Rákossiké címe-rét? Vedd le és dobd el azonnal! – Akkor maguk is szórják szét pénzüket, azon is az van! – replikázott a tiszt.

A helyzet kedélyese fordult. Ezen felbátorodva az egyik egyetemista fellépett a harcokosi, amelyet közben körülögrtek az emberek, és egy, a zsebéből előkötött szott papírról felolvasta a pesti egyetemisták pontjait. Egy mellettem álló, kopott ruhájú, középkorú munkásszónny vartalumnul felrikoltott: – Űssétek a zsidókat! Akasszátok fel a kommunizistákat! – Aztán újra és újra, de akkor már szinte csak maga elé mormolta a gyűlölet szavait. A zsidobongásban nem figyelt rá senki. Nézetem munkától, gondolkóló elgyötűrt arcát, és arra gondoltam, hogy lám, micsoda sötét indulatok szabadulhatnak ki, ha lekerül róluk a fék. És arra is, hogy milyen mélyeségek bugyrai vannak az emberi butaságnak.

A harcokosit magára hagyva hamarosan továbbindultunk. Mire újra a főtérré értünk, felozott a tömeg. Én is hazamentem, de délután a nyugtalanság és a hírhetség újra a városközpontba hajított. Ott hallottam, hogy a frissen megalakult forradalmi tanács és honvédelmi bizottság folyamatosan ülésezik a városbázisban. A tére irányított hangszórókból egyik csak elhangzott a felhívás: „Azik kézszer részt venni a pesti ifjúság forradalmi harcában, szálljanak fel a távolsági buszszegállónál várakozó autóbusszokra. (Akkor ez a főter déli oldalán volt.) A felhívás többször is megismételték. Odainultam. Hevesen vert a szívem, amikor felléptem az egyik autóbussz lépcsőjére. Néhányan már ültek bent. Ismerőst nem láttam. Néhány pillanatyit hezitálás után visszaléptem. A bu-

szok később elindultak. Csak Kalocsáig jutottak ugyan, de vitték a bajai események híré, és amerre jártak, éleszgették a forradalmat tüzét. (Sz. Jóska testvérel kollégám számára másfél év börtön lett az ára ennek a „kirándulásnak”.)

Másnap újrindult a tanítás az iskolában, de mivel sok volt a hiányzó, a vidékiek többsége tívöl maradt, egyik-másik évfolyamon az osztályokat összevonatták. Azért igyekeztünk a tanmenet szerint haladni. Az egyik, harmadikosoknak tartott órámról máig jól emlékszem. Vörösmarty költészetét volt az anyag. Az 1848-ban írt Harci dal elemzése közben azt fejtegettem, hogy a rendkívüli idők, a forradalmi események megváltoztatják az embert. Mennyire más ez a vers stílusában is, hangnemében is, mint a költő korábbi versei. Lám, a szabadságharc kezdetén tőle szokatlanul műcsoda direkt módon, a francia Marsellaise-t idéző tizedel buzgólt harcra:

*„A síkra, magyarok!
Fegyvert ragadjatok.
Hazánkat újra meg kell váltani.
E drága föld színeit
Bortásák szerető-szét
A pártitűzőnek véres csontját.”*

Az alábbi sorok aktualizására nem kellett felhívnom a figyelmet:

*„Zászlónkon a szabadság
S függetlenség ragyog!
Vész és halál red, ki
Ez ellen fegyvert fog.”*

Aznap a rádió új kormány megalakulásáról adott hírt, meg arról is, hogy még mindig folytak harcok Budapesten. Akkortól már egyre inkább a Szabad Európa Rádió adását hallgattuk a tanári szobában.

28-án, vasárnap volt, későn keltem. Reggeli után derűsen sítüköztem az udvaron. Élveztem a szűzte nyáriára fordult időt. Fél tizenegy tájban hirtelen éles fegyverropogás hallatszott a belváros felől. Mi történhetett? Magamra kaptam a zakómat és futottam befelé. A református templomtól már láttam, hogy a Bartók utcai keresztudóségnél egy harcokosi terpeszkedik az úttesten. Közélebb érve azt is, hogy a műzeum felőli járdán ház-laszonút ember áll, a velük szembe, a városháza falánál egy-két katona puskával. Éppen amikor odafértem, egy tizenéves fiú (ipari tanuló lehetett) leugrott a járdáról és a katonák felé indult.

– Vissza! – szóló azonnal a parancs. A fiatalember nem tágított, nyilván ingerléssükre, ugrálni kezdett a katonák előtt. Egyikük ráemelte puskáját. A fiú, szétrántva mellén az inget előlépett, a puskára csaknem érintette, és felkiáltott:

– Ide lőj! (Hasonlót csak filmen láttam addig.) Egy dermedező pillanat után a katona visszahúzódott a falhoz, a gyerek pedig az úttesten eléltelt a barikót templomra felé.

Amilyen abszurdnak tűnt ez a jelenet, olyan abszurd volt a városban kialakult helyzet is. Mint megtudtam, a belvárosban lakók már korábban észrevették, hogy a katonaság megszállta a városbázist, és megtöközve olvasták az utcára kiszórt röplapokon, hogy a Forradalmi Nemzeti Bizottság megtiltja az öt főnél nagyobb csoportosulást, a város területének elhagyását, délután hatóttal reggel ötig kijárási tilalmat rendel el, és statáriumot hirdet azokat ellen, akiknél fegyvert találunk. Nem hittek a szemüknek. Ez lenne a két nappal korábbi forradalmi hangulatban megvalósított testület döntése? Értetlenkedő emberek gyülekeztek a téren, és indulatosan méregették a városbázis előtt felsorakozott és a nyitott ablakokban álló katonákat. Az egyre növekvő tömegből akkor tört ki a felláborodás, amikor a hangszórókból elhangzott a bejelentés, hogy a rend helyreállítása érdekében a katonai alakulatok átvették a hatalmat. Az ismételtett tilalmakat dühös felkiáltások fogadták. Végül elhangzott a fenyegetés: Öt percen belül mindenki hagyja el a teret, különben löni fognak. Percenként jelezték az idő múlását. Az emberek nem mozdultak. És akkor elődőült a figyelmeztetésnek szánt (?), sortűz. Két fiú, az Eötvös utcai sarok közelében álltak, sebesülten rogyott földre. (Az egyikük nem sokkal később meghalt.) A tömeg ekkor rémülten szétfutott, de mire én odafértem, elég sokan visszamerészkedtek, és a teret északra és délről szegélyező járdákon maradván néhány fős csoportokban az éfét szörnyűségekről tárgyaltak.

Nagy Imre délutáni beszéde sem csillapította le a kedélyeket. Hiába hirdetett tűzszünetet, hiába nevezte nemzeti demokratikus mozgalomnak az elhurolt napok eseményeit, hiába beszélt az ÁVII feloszlata-

sáról, a Kossuth-címer visszaállításáról, március tizenötödike ünneppé nyilvánításáról, a történelem után a bajaiak bizalmatlanságok voltak.

Másnap délelőt az iskolában a katonai erőszak volt a téma, a beérkező tanulókkal nemigen foglalkoztunk. Ők a tanteremben, mi a tanári szobában háborogtunk. H. László kollégánktól megtudtuk, hogy a forradalmi tanácsot (ő is tagja volt) éppúgy meglepte a katonai megszállás, mint a város népét, és hogy a munkástanácsok máris általános sztrájk meghirdetésére készültek. Tőle származott az a hír is, hogy a városbázis megalakult az Ideiglenes

Csak amikor beértünk a főterre és körül tudtam nézni, akkor láttam, milyen rengetegen vagyunk. A diákszágon kívül a legkülönfélébb izemek és vállalatok zárt sorokban álló dolgozói és sokan mások: a város népe. Az emberek a tanácsbázisra vörös csillagot megfosztott homlokzata felé fordították tekintetüket. Az erkélyen előbb néhány „hivatalbéli” jelent meg: a járási pártbizottság titkára, a városi tanácselnök és mások, egy pillanatra a mi igazgatónk is. A párttitkár beszélni kezdett, de a tömeg lehurrogta. Néhány csoport újra az előbbi jelszavakat kezdte skandálni. Valahonnan felhangzott a Kossuth-nóta.

nes Forradalmi Nemzeti Bizottság, és hogy megbízásából küldöttség fog menni Nagy Imréhez, követelve a városi szerződés felmondását, az egypártrendszer megszüntetését és a fegyveres felkelők bevonását a rendfenntartás feladatának ellátásába.

30-án néhány egyetemista katona jött az iskolába, közöttük egykori diáktársam is. Elmondták, hogy az ezredet Pestre rendelték, az itt maradókatól nem kell tartani. Az egyetemisták század látja el a járórszolgálatot, és mindnyájuk a forradalom oldalán állnak. Ketten egész délelőt az iskolában maradtak, és szóval tartották a kémiai előadást az összegyűlt tanulókat. Talán csak azért, hogy lekussák őket, talán azért, hogy kielégítsék fegyverek iránti vágyukat, rögtönzött fegyverismeretést is tartottak. Megmutatták, hogyan kell megöltetni a társat, hogyan kell löni a géppisztollyal. A még mindig bizonytalanul tűnő helyzetben ennek haljós jelentése támadt. Jaj, ne hogy sor kerüljön arra, hogy élnük kelljen a megszerzett tudással! – riadoztam, a ki-képzést figyelve.

Délután déási fordulat történt. Az érzelmeik változása a rádióban egymás után elhangzó négy beszéd váltotta ki. Először a miniszterelnök szólt meg. Bejelentette, hogy a kormány, az MDP elnökségének teljes egyetértésével, megszünteti az egy-

pártrendszert, s ennek megfelelően egy székebb kabinet alakul, amelynek tagjai az 1945-ös demokratikus koalíció pártjainak vezetői. Kijelentette, hogy kormánya „a forradalom által létrehozott demokratikus helyi önkormányzati szervekre... támaszkodik és támogatásukat kéri”. Tildy Zoltán azt hangsúlyozta, hogy a következő feladat a szabad választások előkészítése, s ahhoz rendre, nyugalomra van szükség. Erdői Ferenc megállapította, hogy „a megmozdulás nép és a fegyveres felkelők harca győzelmes, nemzeti forradalmat vívott ki”, és arra kérte a parasztpárt támogatását, védjék meg a győztes forradalom rendjét, „szálljanak szembe minden anarchiára, testvérharc szízfára tűrő erővel”. Az utolsó felszólalás Kádár János kijelentette, hogy teljes mértékben egyetért az előtte szólókkal. Arra kérte a kommunizistákat, „mutassanak példát a rend helyreállításában, a normális élet megindításában”, és az így szerzett becülettel érdemeljék ki a honfitársak tiszteletét is. A beszédekét hallgatva az elmúlt két nap keserűségét, zavarát bennem is az örömteli reménykedés váltotta fel.

31-én délután a város pedagógusai nagygyűlésre jöttek össze a tanítóképző dísztermében. Szószószan-szószószóvan lehetünk. Némi huzavona után, amely akcióról forgott, hogy kinek van joga a széksorokkal szemben, az „előnökségben” helyet foglalni. A Béla, a tanítóképző tanára ragadta a kezébe a kezdeményezést. Szervedélyesen kikelt a

párttag iskolavezetők ellen: A megújuláshoz új emberekre van szükség. Az ifjúság nevelését tiszta erkölcsű emberekre kell bízni, kommunizistáknak nincs helye iskolánkban. Vissza kell állítani a kötelező tiltókat. (Elnök nyomatékosítására megjelent dr. B. István belvárosi plébános is.) Bennem berzenkedni kezdett a kisördög: Most kezdjük a többpártrendszert és máris kijelöljük, kinek nincs helye benne? Amikor A. Béla legstingsebb feladatként a Déri-kerben lévő szovjet sírok megszüntetését jelölte meg, B. Sándor felpattant, és az orosz harmezékön esestet magyar bajtársai emlékeit is felidézve tiltakozott a háborúban elesett katonák háborgatásának szándéka ellen.

A szangvinikus természetű K. János kolégám akkor előlépett és sokak által biztatva bejelentette, hogy ideje rátérni arra, amiért összejöttünk: a Pedagógus Forradalmi Bizottság megválasztására. Ez rövidesen meg is történt. A gyűlés egyhangúlag öt választotta meg elnöknek és a bizottságba egy sor köztisztelővel álló kartárs került. A megbeszélés ezután már szabályozott mederben folyt. Nem emlékszem minden, az iskolai élet problémáit soroló és a jobbtöltés módját kereső hozzászólásra. Azt tudom, mert perének egyik végpontját ebből fabrikálták, hogy T.P. Zoltán kollégám, kedves barátom a cserkészlet hagyományaira is hivatkozva a gyerekek életkorát és érdeklődését jobban figyelembe vevő ifjúsági szervezet létrehozásának szükségességét hangoztatta.

K. János elnök végül javasolta, hogy az iskolák nyugalmának biztosítása érdekében és a testület demokratikus vélemény-nyilvánítását lehetővé téve az igazgató és az igazgatóhelyettes személyét illetően mindenki legyen tükös bizalmi szavazás. A javaslatot a résztvevők közfelkiáltással elfogadták. (A K. János elleni perben a választásokat kommunistaellenes akciónak minősítették, pedig a város tizenöt igazgatójából tizenkettő a helyén maradt, köztük tíz párttag.) Megegyezés született abban is, hogy másnap a város tanulóifjúságával együtt a Déri-kerben megünnepeljék a forradalom győzelmét. A résztvevők kitörő lelkesedéssel fogadták ifj. E. Sándor felajánlását, hogy megtervezze a győztes forradalmat és esestet főszéki (támaszpont) emlékművet, és tanítványai segítségével haladéktalanul fel is állítja a Déri-ker Szállás-szobor helyén. (Ez még azon az éjszakán meg is történt.)

A gyűlés után néhány fiatal tanártársammal meg együtt maradtunk. Vidáman beszélgetve egyikünk lakása felé indultunk. A csendes utcákat lassan-lassan elborított az őszi alkony kövess felfohmálaja, s mi a jövőről álmodoztunk. Olyan országgot álmodtunk magunknak, amelyben a szörnyű évek után végre ismeretlen lesz a félelem, és amelyben sorsamén támadhat fel a Hortly-rendszer társadalmi igazságtalansága sem. (folytatjuk)

Bálint László

Egy gázszós október félévszázados évfordulója

Az idő gyorsreptű vándor, s az évek észrevétlenül suhannak el felettünk, s ha visszanezünk a múlt egyes eseményeire, szinte el sem tudjuk képzelni, hogy annyi esztendő telt el azóta.

Igy vagyunk azokkal a szomorú eseményekkel is, amelyek immár fél évszázaddal ezelőtt vésoóitek be örökké a túlélok emlékezetébe. Ötven évvel ezelőtt, 1953 októberében végezette ki a gyilkos Rákosi rendszer a bajai szervezkedések három vezetőjét: V. Koppándi Józsefet, v. Gramling Lászlót és v. Kosztolányi Józsefet. Az első kettő életét október 6-án, v. Kosztolányiét pedig október 24-én hajnalban oltotta ki a hóhér a kőbányai Gydytőfőház udvarán. V. Harcos László 1954. január 14-én követte társait a bitófin.

Sok lelkes, becsületes magyart végeztetett ki a Rákosi rendszer, mert nem tudták elfogadni azt, hogy nemzetünk érdekeit egy

idegen hatalom érdekeinek vessék alá, hogy népünk ősi hagyományait és kultúráját idegen mánia szerint forgassák ki lényegéből, keresztény hite helyébe az ateista materialista világnézetet erőszakolják a magyar népre, hogy ifjúságunkat a magyar történelem meghamisításával vezessék félre, és kiöljék belőle a hazafias érzés csírját is.

A mozgalom célja, a rendszer állítása ellenére, nem a régi, sok hibát tartalmazó társadalmi rend visszaállítása, hanem egy keresztényszociális szellemű, igazságos és demokratikus társadalom megteremtése volt, amely egy független, szabad Magyarország keretében találja meg boldogulását.

Egy diktatúra nem tudja elviselni, hogy valakinek más elképzelése legyen „a nép boldogulását” illetőleg, mint a hatalom birtokosainak. Mindenki, aki másképp gondolkodik, ellenség, azokat

pedig, akik elveiket nyíltan meg is vallják, sőt azok megvalósításáért tenni is mernek valamit, kivégzetteti vagy hosszú időre börtönbe zárva küszöböl ki a közéletből.

Szomorú módszerei ezek a „meggyőzésnek”, hisz semmiféle vitára, eszmecserére lehetőség nem nyílik, a hatalomnak mindig igaz van, – ha a rájön, hogy tévedett, azt csak ő bírálhatja, s újabb elképzelése válik „abszolút igazsággá”, legalábbis a következő önbírálat. Ilyen alkalomkor persze mindig találunk egy alantas bűnbakot, aki megfizet a „tévedésért”. A diktátor, akitől minden rossz származik továbbra is dicsőyvitára sűtközik, hisz ő „tévedhetetlen”.

Ezért kellett annyi jó hazafinak, köztük a bajai mártíroknak is életét áldoznia, majd három évvel utánuk, 1956 októberében több ezer szabadságharcosnak is.

Ötven évvel ezelőtt még sokan beszélték, leginkább titokban az eseményekről és az áldozatokról, manapság a fiatalok jó része már nem tudja, kik voltak ők és mit akartak. Ezért örvendetes kezdeményezés volt, hogy emléktáblát megünnepelték egyrészt a III. Béla Gimnáziumban elhelyezett emléktáblával, másrészt a Déri-kerti emlékművel.

A rendszerváltás előtt ezek a nevek „kifátoztak” voltak Baján, és csak a Rákosi rendszer által kiesztelt rágalmakat szórták rájuk. Most, haláluk félészázados évfordulóján már meg lehet mondani és írni az igazságot. Fontos, hogy az évtizedeken át félrevezetett bajai lakosság megtudja az igazat. Sokan eltávolították már az élők sorából azok közül, akik ötven évvel ezelőtt a börtönökben színlódtak, de hála Istennek, azért az akkori hűségesekekből van még jó néhány tífélő, hogy hetven egymásny éves fejjel tanúszkodhasson mindarról, ami akkor történt. Igaz, ötven év távlatból már sok emlék elhomályosult, de vannak élmények, amiket sohasem lehet kitérőlni az emlékezetből.

Az akkor jeltelen és rendőrlövőkai laposra taposott sírokból eltemetett bazi-fiak nyughelyét nem volt könnyű feladat felderíteni, mert a legtöbbször a temető anyakönyvébe nem lett bejegyezve. A sírok helyét csak az ÁVH feljegyzései őrizték meg, amelyeket a rendszerváltozásig szigorúan titkos aktáként őriztek.

Ma már a Rákoskeresztúri temető egykori elhanyagolt rabparcellái helyén a 298-as és a 301-es parcellákból „Nemzeti Panteon” hozott létre a kegyelet, és a megelápirható sírokon márványtábla mutatja az ott nyugvó kivégzett nevét. Így is azt hiszem, 100%-os biztonságban leszni nem lehet. Az 1945 és 1956 között kivégzettek emlékeit Budán a Petőfi híd hídfője mellett felállított emlékmű is őrzi.

A bajai mártírok sírjánál 1991-ben

A kiderített adatok szerint a négy bajai kivégzett, v. Koppándi József, v. Gramling László, v. Kosztolányi József és V. Harcos László egymás mellett lett eltemetve a 301-es parcella 7. sorában. A sors vagy ki tudja kinek a kegyéből v. Harcos Lászlót, akit negyedszázéval végeztek ki 1954 januárjában, nem három kivégzései bajtársai mellé temették, hanem bajai bajtársai mellé. V. Gramling László földi maradványait azóta családja exhumáltatta, és a bajai családi sírban helyezte örök nyugalomra. Jelenleg tehát három bajai mártír nyugszik egymás mellett, ami megkönnyíti sírjuk látogatását. A négy sírt 1991-ben Bácskai Keve atya áldotta meg szépszámmal részvevő jelenlétében, így pótolva a hiányt, hogy kivégzésük után úgy földelték el őket, mint az állatokot. Most keresztény módon szentelt földben nyugodhatnak.

Ha bajaiak járnak a Rákoskeresztúri temetőben, szenteljenek néhány perccel a bajai mártírok sírjának meglátogatására, amél is inkább, mert féltelől érzés látni a nemzet kegyeletéből létrehozott „Nemzeti Panteon”, és tanulmányos szemmel vetni azzal, mit művelt valamikor a Rákosi diktátúra és az ÁVH.

Ezekben az októberi napokban, mikor az október 23-i nemzeti ünnep emlékeztetett bennünket a magyar nép díszesége felkérésére, gondoljunk azokra is, akik 1956 előtt előfutárai voltak 1956 október 23-ának és a magyar szabadságért áldozták életüket, köztük a bajai mártírokra is. A Déri-kerti emlékmű előtt hajtsunk fejet kegyeletünk jeléül, és tegyünk le egy szál virágot emlékezésünk jeléül. Legyünk büszkéek arra, hogy bajaiak is kivették részüket a diktátúra ellen folytatott küzdelemből.

Kosztolányi Károly (Nancy)

Kétes hírnév árnyas oldala

Október 6-án a kegyelet a nemzeti gyász viaszgyertyáit lobbanatja fel. Az ország mártírjain emlékezik a bosszúállás démoni szellemét, Haynaut megvetően a feloldás homályába taszítja. Valószínűleg azért, mert meg szokta, hogy Klio, a történelem múzsája nem irigyli el Justitiától az igazságszótás mérlegét. Az öklelő bajszú Julius Haynau, a császárilag ósan dekorált táborsernagy azonban kivétel.

Mikor a viruló életerejének látszó agastyán agyvérzéstől sújtva sírjába száll, koporsójára súlyos szemfedékként nebeze-

dik Európa elmarasztaló erkölcsi ítélete. Az, hogy Magyarországról vagy Olaszországból szeszerek átka kitéri alvilág felé bolyongó szellemét, természetes. A katonakardot bakó pallosára cserélő táboroknak azonban a nyugati világ is arcába vigta megvetését. Szó szerint és a higgadt népek történetében sziate egyedülálló brutálissal. Engeszteljük most ki úgy Arad hőseinek haragú szellemét, hogy felidőzzük a hóhér világban elszervezett bünbűdését.

A nem tehetéstelen, ám édés hadvezér 1849 májusában veszi át a magyarországi

oszták csapatok fővezérletét. Első jelentés haditette Pest-Buda visszafoglalása, könnyű győzelem. A sokorsos tületről acélgyűrűjéül fenyegetett Görgey kísérlet nem tesz arra, hogy még veretlen, de kis hadseregével a hatalmas ellenséget feltartóztassa. Egy véres, sok áldozatot szedő ostrom előhívhatja a váróvök lelkéből a bosszú fúriát. A főváros visszahódítása nem ilyen esztá volt. Pszichológiai indok tehát nem magyarizálja azt a tigrisdióbit, mely a főparancsnok halragaszairól fújtat a megrettent polgárok arcába. Mentésük fel

azonban Haynaut az alól az igazságtalan vád alól, hogy magyargyűlölő lett volna. Nem volt ő ilyen egyoldalú alkat. Az egyesületi katona tárgyilagos buzgalomával hányt volna kardlère minden nációt, ha az a szabadságvágy mámorától megszédítve sanda pillantást merészelt volna vetni a kétféjű sasra.

É r t h e t ő,
hogy a császár és a császárné egyetemes jóváhagyásával a békejótételek érdekében részvételre szólították meg. Figyelmeztülünk csak éber füllel a derék hadastyén szavataira, hiszen abban már ott subog az Arad bitófi között elvargó vihar szele.

T ő b b
győzelem után ismét körútközből vagyunk. Ausztria és zászlóit ismét tornyaitokra tűzték... Bennetek, kevés kivétellel, keserűen csalatkozunk... Ti, nyelv és szókatlan nagyrészt németek, ismét részt vettetek azon törekvésben, amelyet egy istentelen szájhős, egy magyar köztársaság ábrándszerű épületlen munkáit. A nemes Hentzi és hős bajtársainak vére részben a ti fejtekre száll... Bosszút állhatnak rajtatok és városotokon, de követelem Császárom és Uram nagylelkiségét. Halljátok azonban egy agg harcosnak úti szavát, aki behízonnyította, miképp szótka szavát betartani. Életét veszti, és pedig búne elkövetésének helyén mg és nem különbözőség nélkül minden ember, aki...

Most szakítsuk meg az agg harcos szavát, és csak röviden soroljunk fel néhány tételt az „életét veszti” verdikt alá sorolt cselekményekből. Ily gúztettét követ el, aki a pártítás ügyét szóval elfogéti, rossz szándékú híreszteléseket terjeszt, a császár vagy a muszka szövetséges katonáit szóval megsérti, nemzetiszin szalagot visel, részt vesz tiz főt meghaladó utcai csoportosul-

ásban, vagy este kilenc óránál tovább izogat egy véletlenül nyitva felejtett kocsmában. Tartalmaz a lajstrom természetesen markánsabb cselekményeket is, most csak azt szemléltetem, hol húzódtak a császárhoz és urához hasonlóan nagylelkű katona szívóéji jószágának határai.

É l h e t e t t
valamelyes gyanú Haynau b a n ,
hogy jámbor igéit hálátlan és meóóó lelkekre p a z a r o l t a .
Ugyanis július 24-én Szeged irányába elvonulva, újjól visszafüzen a pesti rebelleseknek. Ekként:
„Ha ti felszólítástomat v a k m e r ő
gúnyjal ő b h á g n i m e r é -
szeltek sorosok a megsemmisítés l e n d .
Fővárosotok romhalmazzá tétetik.

Higgyétek, hogy szavamot megtartom. Brecsia lakói, akik szintén árulást követtek el, szolgálnak tanulsággul...”

Nem tudni miért, de 1849-ben a pesti és óbudai héber hitközség a gyufát különös-képp kiharúta. Már a januárban bevonuló Windschigürtz is megszohagotta felettük ostorát. Minden, a forradalomban való részvétel miatt ciltelt zsidó után a hitközség húszezer forint bírságot tartozott megfizetni. Másrészt – biztos, ami biztos – a héberék közösségére kivetett négy száznyolcvanezer forint egytetemes sarcot is. Úgy tűnik, a tábornagy tökéletesen híján volt a humorérzéknek, mert a gigantikus összeget „türelmi adó” címen hajította be. Uramisten! – kérdezheték a kárvalottak – mi lenne, ha a kegyes herceg nem lenne ily végtelenül türelmes?

A Mózes-hitük (ez volt a hivatalos megnevezésük) igazi szorongatásában azonban Haynau rémuralma idején kezdődött el. A táborsernagya a pesti, budai és óbudai hitközségekre tizenhét tétellel ha-

disarcot vetett ki. A lista – mely anyagszolgáltatási kötelezettségeket rótt ki – negyven ezer darab gyalogsági köppényel kezdődik. A tizedik tétel latvanerzer gatyá (a póriás megnevezés a táborsernagytól származik). A szegény héberékek a talpálaválót is alaposan elhízattja. A három utolsó passzus ugyanis 800 q talpbőr, 400 q felbőr és 300 q talpbélást sorol fel. A szállítási határidő hat hónap, fölymatossan időarányos teljesítéssel. Mivel jánosost irattak, úgy tűnt: a császár vedlett seregét tölre a pest-budai zsidók költségére kívánta felruházni.

A táborsernagya vélhetőleg tartott attól, hogy őt, az egyesületi katonát a fondorlatos Mózes-hitük a sarv behajtásúal kijűtszathják. Így előrelátóan köbber kiszabásával vette elejét az izraelitk csalószólésének. A teljesítés kölése esetén a hitközség napi 500 Ft bírságot volt köteles befizetni. Az agg hadastyén kevéssé bizhatott a császárra és ura kibocsátotta bankók pénzügyi fedezettségében, mert a sarcot fénytékkel bíró ezüst hasznosokban kellett leperkolni. Bár a szabadságharc előváonabbeli vesztői között vajmi kevés a zsidó származású, Mózes-hitű pesti boufűrsaink alaposan megfizettek a forradalom eszméivel való rokonszenvezésükért. Sanyargatásuk csak akkor szóink meg, mikor Haynau 1850 nyarán beszedőkölöbözök Bach Sándorral. A nagyhatalmú belügyminiszter meneszti a már Európa-szerte híredre vált, Bécsnek is erkölcsi tehetételt jelentő táborsernagyt.

Mikor két évvel korábban Haynau még Olaszországban vitézkedett, fővezére, Radetzky tábornagy törzskara körében tett rá egy csipős megjegyzést:

„Olyan, mint a borotva, használat után azonnal el kell tenni.”

Úgy látszik, Bécsben is alkalmazták az utolsó nagy osztrák hadvezér Itáliában ajánlott receptjét. A jóvágo borovét elteszik, 200000 Ft-nyi jutalommal – magyar vélemény szerint: verdíjjal – konzerválva le a hasznos szerszámot. A tábornagy a szolid befektetés híve: vagyonkölben szép kerekded birtokot vásárol Szabolcs-megyében. A fura észjárású hadastyénában fel sem ötlök: aligha övezi majd szerzetével a színmagyar lakosság és a föld miniszterelnökünk és vitéz katonáinkat bitóhalálra ítéő főparancsnokot.

Úgy tűnik, Haynau a legkevésbé sem sejt, miéle gonosz hírnév övezi becses személyét. Csak a natívusnál magyarizható, hogy 1850-ben nyugat-európai körútra indul. Megérkezik Londonba, és tanulmányúja első programjaként az angol nagypár mfiködésbe kíván bepillantani.

A kíváncsiság... igen, ez volt az oka mindennek. E csiklandozó érzéstől ösztökélve hagyta el főúri szállását, melyet az angol pénzügyminiszter koronázatlan királya, egy ízben az angol Nemzeti Bankot is térdreéjesztő lord Rothschild bucsóját rendelkezésére. A lord ajánlólevelével felszerelve, inkognitóban, mindössze két kísértő társaságban kereste fel a világ legnagyobb sügýrárt, a Barclay and Perkins-ét. Egy tisztviselő kíséretében hosszan szemlélte az érdekes gyártási folyamatot, mely naponta félmillió liter vizet változtat át a britek nemzeti italává. Feltűnést – az e tekintetben oly mértékátú angolok között – legfeljebb a hatalmas bajusz keltett; úgy látszik azonban, hogy ennek alapján még nem ismerték fel a rangjeleket idegent. A baj akkor következett be, mikor tövözés előtt, jól olvasható betűkkel bejegyezte nevét a vendégkönyvbe.

Egy szemfüles munkás ürge tekintete végigfutott a soron, és percekig belül úgy felejtődött a hatalmas üzem, mint egy darázsrajtól lakott faodú.

Az akcióit annak a hatalmas köteg szalmának a lehajítása vezette be, mely a harmadik emeletről hullott a magas létező fejére. A boglyából kievickélő marsallt már felemelt és vadul rázott ökök erdeje érte. Haynau nem volt jártas a londoni szelgben, ezáltal azonban módja lett volna a helyismeretének negymértékű bővítésére a világotartan zamatos gyalogkódások területén. Az angol munkások egyébként meg nem ütöttek, csupán tépték és taszigálták. A készséges kezektől segített

Haynauk és csapzott kísérőinek nem okozott gondot a kijárat megtalálása. Brescia és Arad szigorú úrnak igazi megpróbáltatásai azonban ekkor kezdődtek csak meg. A Southwark-híd tövében meghúzódó és végül menedékhelynek bizonyuló Benfield-féle kocma ezer lépésre volt a Temze partján. Addig azonban London népe – mely bűmlustrá méltó gyorsasággal gyülekezett össze – ezer hangon üvöltötte arcába utálkozását és megvetését. És még ha csak üvöltötte volna...

A tábornag öreg lábai meglepően ürgeinek bizonyultak, a teljesítménycentrikus angolok azonban nyilván más véleményen voltak, mert a közisztaság ürgeitől elragadt seprűkkel és a kocsisoktól beszerzett ostorokkal hozzáfogtak az egykori császári helytartó szapora tisztításához. A készítő szándék kézzelfogható kinyilvánításából azonban a távolabbi állók sem kívánták kinaradni. A kitűnően kövezett londoni utca kopársága igen gyér lehetőségeket kínált az alkalmi lövedékek után kutakozó kinaradni. A kitűnően kövezett londoni utca kopársága igen gyér lehetőségeket kínált az alkalmi lövedékek után kutakozó kinaradni. A kitűnően kövezett londoni utca kopársága igen gyér lehetőségeket kínált az alkalmi lövedékek után kutakozó kinaradni. A kitűnően kövezett londoni utca kopársága igen gyér lehetőségeket kínált az alkalmi lövedékek után kutakozó kinaradni.

A nagy erőstésekkel felvuló londoni rendőrség a Benfield-féle csapószékölő szabadította ki a belső szobába besorított Haynaut. A parancsnok azonban óvakodik attól, hogy a szálás Bobbyk háromszoros

sővényével évezett, lerongyolódott tábor-szernagy népszerűségéről a Southwark-hídat megszálló tömeg körében is közvetlen tapasztalatokat szerezzen. Vendénciúket csónakra illetik, és jócskán levezze, a túló parton szállítják bérkoscsiba, hogy most már gondosan védett szállására fuvározt. Két napig ül még testben-lélekben megtörve, önkéntes szobáristomban, aztán elhagyja a világíróst.

Úgy látszik, Haynau a londoni fogadtatásból semmit sem tanult. 1852-ben ugyanis Brüsszelt keresi fel. A hírhedt hadastyán megjelenése azonban úgy hat a belga háziasszonyok nyálkiválasztására, mint Pavlov kuttyóira a csengő hangja. Nem késlekednek a szekréció bőséges terméket a jeles főúrnál megozszani, ezért szállodájába csapzottan, fűzött vadként kell visszamenekülnie.

Párizs lakói sem nyájassabbak, és a tábornok személyi sértelettségét csak állandó rendőri fedezet tudja biztosítani. A kereser tapasztalatok most már meggyőzik arról, hogy a Habsburgok magyarországi felségjogait helyreállító buzgalmit Nyugat-Európa nem értékeli. A császárvárosban az udvar kísérletet tesz a híi loatona öbencsölőnek kitartozására. Visszatérése után Bécs díszpolgárává választja. A Legfelsőbb Hely kegyének sugárzásában csak rövid ideig sütkérezhet. 1853-ban egy meggyőült ér elpattanása végez a szabósi főbírditokossal, kinek emlékét a magyarok valószínűleg hosszabban fogják megőrizni, mint osztrák honfúársai.

Dr. Dániel József

Édesvízi medúza a szeremlei Duna-ágban

Az édesvízi medúza (Craspedacusta sowerbyi) az egyetlen bepusztult medúza-faj a Dél-Appalache-hegységben. Ez az állat nem a tipikus medúza élőhelyeken él, élt meg a tengervíz, hanem a hegyvidéki kiscs tavakban. Észak-Amerika melegebb részén széles körben, de elsősorban fordul elő. Rikán több mint 5 centiméter átmérőjűek, mégis ezek a szervezetek olyan nagy tömegben tűnnek fel, hogy minden arra járó turista figyelmét felkeltik. Általában a táborozó gyerekek fedezik fel őket.

Mint minden medúza, az édesvízi medúza élete is polipként kezdődik. Ez az állat egy apró, fél centiméter nagyságú tekebőből alakul átetsző kocsonya, amely állandóan a fenékre, a sziklához, iszaphoz tapadva él a tavakban vagy a lornha vízfo-

lyásokban. A polip, amely állapot több évig is tarthat, kicsi gerinctelen állatokkal táplálkozik. Ezeket a száj körüli specializált csálszálakkal öli meg.

A polip ivartalanul is tud szaporodni bimbózással. A bimbó maradhat az eredeti polipon, így kiterjed kolóniát alkot, vagy letérhet a szülőpolipról, és a kis új aljzatára tapadhat, ezáltal új telep fejlődhet belőle. Egy harmadik típusú „bimbó” is kialakulhat a polipon, ebből jön létre a szabodon úszó, ivaros medúzaállapot.

Ez az édesvízi medúza kezdetben sokkal kisebb, mint a medúzaállapot ciklusának a végén. Három hét növekedési időszak után körülbelül egy centiméter átmérőjű, azaz szabad szemmel is könnyen észrevehető. Ebben az időszakban válik ivaréretté, pete-

sejtek és hímivarsejteket termel, amiket a tó vizébe enged, ahol a megtermékenyítés történik. A megtermékenyített petesejtől egy nap alatt egy szalag alakú lárvák fejlődnek ki, amely csillókkal mozog. Ezekkel képes egy-két napig úszni, utána letapad a tó aljzatához, és új polipkolónia fejlődik ki belőle.

Az Appalache-hegységi édesvízi medúza ragadozó állat, amely a táplálékát az ernyő alakú testének szegélyén lévő csálszálak segítségével öli meg. A vadászati technikája abból áll, hogy a tó felszínéhez úszik, majd hagyja magát lassan sodródni a fenék felé, miközben tapogatótűt kiterjeszti, így a táplálékával pusztán véletlenül találkozik. Ez a medúza faj is, mint minden egyéb, sugárhajtással úszik, azaz az ürbele-

ben lévő vizet a hálózatos idegrendszer által „irányított” hámozomszövetek összehúzódásával kilövellő magából, és így a test előre felé halad. A hámozomszövetekben finom izomfonalak vannak, melyek ingerre össze tudnak húzódní. Ha ezek a szövetek a testben körbe egyszerre húzódnak össze, akkor az erőt átmerője csökken, így a test belsejében lévő úrbél térfogata szintén csökken, miközben az vizet présel ki magából. Az ingerület befejeztével az izomfonalakat tartalmazó sejtek is elernyednek, és így az úrbél újra kitágulhat, s megtehet vízzel.

Az úrbélbe a szájon át jut a víz és a táplálék, mely az erőt homorú felének közepén helyezkedik el. A csalánsejtekkel megölt pródákat a tapogatók a szájnyláshoz viszik, ahol azok az úrbélbe kerülnek, itt történik az emésztés. Az emészthetetlen darabok a szájnyláson át távoznak. A medúzának nincs véredényrendszerük, így vérük sincs, a megemésztett táplálék sejtől sejtire diffundál, és közben minden sejt anyagot hasznosít belőle, amennyire szüksége van.

Bár a medúzának nem lát, természetesen érzékelő-pigmentekkel ellátott sejtjei vannak, amelyekkel a fény megjöttét vagy hiányát észleli. Ha úszás közben valamilyen tárgy közelébe kerül, akkor a testének egyik oldalán több izomfonál húzódik össze, mint a másikon, így tudja az úszás irányát változtatni.

A medúzailapot a Cuspedacusta fletöklusában egy vagy két hónapig tart, de a medúzát nem csak ezért nem fogjuk látni minden évben a tóban, ahol a polipok sokasága van az aljazaton, hanem azért sem, mert ha a víz hőmérséklete nem éri el a 28 °C-ot, akkor nem megy végbe a medúzakepződés.

E fajt júniusban Magyarországon én is megfigyeltem a szeremei-Duna-ág kifolyásánál. A Cuspedacusta nem őshonos itt, hanem valószínűleg az ember hozta be a polip alakját halivadékkal vagy vízinóvénnyel együtt.

Kalmár Gábor
biológia-földrajz szakos tanár

(Megjegyzés: Az édesvízi medúza felbukkanását a szeremei Duna-ágban – az alsó keresztelt közelében – Balogh Zoltán szeremei horgász és természetjáró jelezte először az Alsó-Duna-völgyi Környezetvédelmi Felügyelőség biológusainak. Rövid tájékoztató eredményeként az is kiderült, hogy az édesvízi medúzát a közelimáiban több helyen is megtalálták Magyarországon, így például a Szigetközben, Bakonyban és Dráva menti karsztvíznyelőkben.)

Hadügyminiszter volt a bajai születésű Schnetzer Ferenc

Schnetzer és felesége

Köztudott, hogy a bajai születésű Mészáros Lázár (Baja, 1796. február 20. – Eywood, 1858. november 16.) az első független magyar kormány hadügyminisztere volt. Hamvait hazahozták Angliából, és a Rókus street közpoltájában kapott márványtáblával jelzett végső nyughelyet Baján, 1991. március 15-én.

Azt már valószínűleg csak kevesen tudják, hogy volt még egy szülőtte városunk-

nak – Schnetzer Ferenc –, akiből hadügyminiszter lett.

Schnetzer Ferenc – Schnetzer Ferenc és Klencsek Júlia egyik fia – 1967. október 26-án jött a világra, akit a bajai Szent Péter és Szent Pál plébániatemplomban megkereszteltek. (A másik fiuk, Ernő, városunk ősi üzlét vezette, amely 1720 óta aprólékos szállva reprezentálta az üveg- és porcelánipar-éskezelést az Eötvös utca 7. szám alatt.)

A Bajai Királyi Katolikus Főgimnáziumban tanult – egy rövidke ideig magán-tanuló volt – és közben a ciszterci rend által átvett intézményben, a Bajai Ciszterci Főgimnáziumban fejezte be jeles eredménnyel középiskolai tanulmányait az 1884/1885-ös tanévben az édesanyjai ház jószágos védelme alatt.

Zircen lett egy időre újonc szerzetes, ámde elégedetlen volt a noviciusok élelméztésével, és vélhetően e miatt kivált a ciszterci közösségből.

A kereskedőcsalád hagyományainak folytatása érdekében beiratkozott a kereskedelmi akadémiára. Egyidejűleg leszolgálta egyéves önkéntesi évét, és tartalékos tiszt lett. Huszonégy éves volt, amikor kérte a tényleges katonai állományba való átvételét. Kinevezték 1891. november 1-jén hadnaggyá, a cs. és kir. 34. gyalogezredhez. Egy esztendő csapatszolgálatával is bizonyítani igyekezett hasznavehetőségét a katonai pályára. Az aspiráns ifjú az előírt vizágra kellően felkészült, és felvételt nyert a bécsi Hadsiskolába, melyet 1892-1894 között elvégzett.

A Hadsiskola befejezése után szolgálatba lépve újból a 34. gyalogezredhez került, ott katonáskodott 1895. november 1-jétől főhadnagyként, majd 1897. május 1-től századosként. A vezérkari őrnagy vizsgit is teljesítette kiüntetéssel. Közben áthelyezték az 50. gyalogezredhez.

A közös hadseregből átlépett a honvédséghez – a hadsereg magyar kormány által irányított részéhez – és 1901-1905 között a

budapesti tisztképző intézmény, a Ludovika Akadémia tanáraként tanított harcászatot, taktikát, stratégiát, valamint hadseregszervezést, és szerkesztője lett a Ludovika Akadémia Közlönyének, melybe szócikkeket írt.

A Honvédelmi Minisztérium II. ügyosztályának vezetője lett 1906. május 1-től vezérkari őrnagy, aztán 1901. november 1-től vezérkari alezredesti rendfokozattal.

Háborús ténykedéséről keveset tudni, 1913. január 22-től ezredesti, majd 1916. december 8-tól vezérőrnagy rendfokozatot kapott.

Az egyik bajai napilap többek között azt írta róla, hogy „A háború alatt ezredest, majd dandárparancsnok lett. Hősies, bátor magatartásáért számos hazai, porosz, szász, bajor és török rendjellel tüntették ki. A háború negyedik évében az ország szénellátásának biztosítása érdekében használták s itt folytatta minden dícséretet érdemlő munkásságát. 1918-ban a hadsereg élelméztését vette át. Az összeomlás Pesten találta. Ellenforradalmat szervez a többi hősökkel.”

Nyugállományba helyezték 1918-ban. Tagja lett a Friedrich István vezetésével működő budapesti „Fehér Ház” szervezetnek, annak szervezkedésében és megmozdulásaiban aktívan részt vett. Az 1919. augusztus 1-jén hivatalba lépett Peidl-kormány megalkotását is elhárították. A

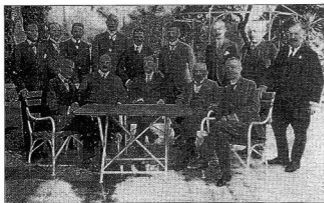
pucos lezajlását egy későbbi interjúban Schnetzer tábornok elmesélte az Új Élet című bajai lap tudósítójának, melyet érdekessége miatt közlök, szó szerinti: (Kozma Miklós: Az összeomlás 1918-1919 című könyvében bővebben megírta.)

„Én a hadügyminisztérium főlegálását kaptam feladatai. A hadügyminisztériumot 6 órákor átvettem, s orman éntentem a miniszterelnökségre. Azt Cailléry vette körül 40 lovas csendőrel s közbite velem, hogy bent volt, de Peidliék nem akartak lemondani. Én bementem a tanácssterembe. Épp arról folyt a vita: kit vegyenek be a polgári és paraszt elemekből, amikor ezen szavakkal beléptem – Schnetzer tábornok vagyok, az urak mondjanak le, az urakat letarotatom. – S e föllépésre azon most lemondott a kormány? – Garbai vitaközmű kezdett. Azt kérdezte: kinek a nevében követelem lemondásukat? – Az egyesült forradalmi párt nevében. – Minő joga? – Az erősebb jogán. Erre hosszabb dikcióba kezdett s figyelemzetet arra, hogy tudom-e milyen felelősséget vállalok e tettemért? Azt mondtam rá: – Amikor önök tudták, hogy mily felelősséget vállalnak, amikor szovjet csináltak: annyira vállalom én a felelősséget a történelem ítélőszéke előtt és tudom mit csinállok. Majd félóra tanácskozási időt kértek, amit Cailléryvel egyetértően teljesítettünk. Egy jegyzőkönyvet írtak, amelyben leszögezték, hogy az erőszaknak engednek. Én ezt nem írtam alá, hanem egy külön levéllel nyugtáztam. Az egész pucos vértelenül folyt le – hála a meglepetésnek. Csupán 40 csendőr volt mozgósítva.”

Ezzel augusztus 6-án este – ahogyan akkoriban mondták – sétapálcával kergették el a hatnapos uralma alatt minden támogatást elvesztő Peidl-kormányt.

Habsburg József főherceg, mint kormányzó, Friedrich Istvánt nevezte ki ideiglenes miniszterelnöknek, aki első kormányt a pucos résztvevőkből, politikusokból és hivatalnokokból állította össze. Schnetzer Ferenc megbízást kapott a hadügyminiszteri ténca átvételére. 1919. augusztus 7-től 15-ig, majd augusztus 15-től november 24-ig a kormány tagjaként a hadügyminisztérium vezetője volt.

Felmentése után a Huszár-kormányban a hadügyminiszter Friedrich lett. Schnetzer egy időre a politiktól visszavonult. Az államfő az 1920-as években címzetes tá-

A Friedrich-kormány (első sor, balról jobbra: Rubinek Gyula, Heinrich Ferenc, Friedrich István, Balogh György, Grün János, álló sor: Beniczky Ödön, Crilléry András, Bleyel Jakab, Fekér Gyula, Schnetzer Ferenc, Ereky Károly, Haller István, Oláh Dániel, Sokorópátkai Szabó István.)

bormagyi rendfokozatot adományozott részére, tizenhat bel- és külföldi kitüntetés tulajdonosa volt. 1920-ban a Köztisztviselők Fogyasztási Szövetkezetének vezetője lett a nyugalmazott hadgyimnázis, mely tisztséget 1927-ig töltötte be.

1921-től gyakrabban járt szülővárosában azzal a céllal, hogy Baján és Vaskútjélelölteként a Keresztény Egyesülés Pártjának programjával képviselőjelöltként induljon az országgyűlési képviselő-válasz-

táson. Olyan személyiségek is korteskedtek mellette választókerületében, mint pl. Gr. Andrásy Gyula, a párt elnökségi tagja, Haller István volt kultuszminister, Huszár Károly volt miniszterelnök, Oláh Dániel volt munkaügyi miniszter vagy Schlachta Margit, a nemzetgyűlés első női tagja és mások, akik minden követ megmozgattak sikeréért. Kifürkészbetetlen, hogy Horthy Miklós – mikor 1921. október 7-én Baján járt –, miért nem vette be Schnetzert az őt

kísérő küldöttség tagjai közé. A választási küzdelemben Schnetzer nem nyert.

Schnetzer Ferenc határozott, eszes, karakteres, kemény katona volt és kitűnő organizátor. Hetvenhét éves korában, 1944. április 3-án buuny el Budapesten. Felesége – Szendeti Emma – és lánya Mária, valamint nagyobb számú bajai rokonsága gyászolták. Székesfehérváron temették el.

Bánáti Tibor

Kovács László emlékezete

Mélyreható gyászt okozó haláleset történt. Tragikus hirtelenséggel életét veszítette Kovács László tanár, festő- és fotóművész. Tudatában vagyunk annak, hogy a halandó ember nem kerülheti el a halált, ennek ellenére megdöbbenve vettük tudomásul, hogy utolérte a vég, ha Vörösmarty szerint

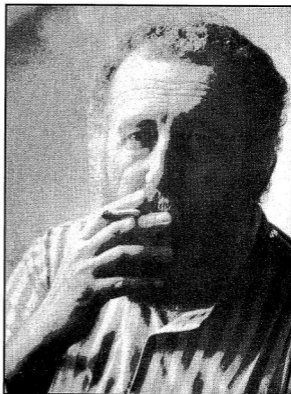
„a halál nem büntetésé
Annak, aki halni vágy.”

A tanár úr Szeremle szülőtte – később díszpolgára – 1940. szeptember 26-án jött a világra. Kalocsán érettségizett, majd a Szegedi Pedagógiai Főiskolán földrajz szakos képesítést szerzett 1961-ben. Korábban 1965-ig Adonyban általános iskolában működött, földrajz, rajzot tanító tanárként, majd Kalocsán lett gimnáziumi tanár. Második diplomáját 1968-ban szerezte a Képzőművészeti Főiskolán. 1975-től lett a Bajai Tanítóképző Főiskola oktatója: előbb adjunktusa, aztán docense, tanára, majd tanszékvezetője nyugdíjba vonulásáig.

Sok irányba kiterjedő érdeklődésű, szuverén személyiség volt. A tanárság mellett főleg a festészet, utóbb a fényképezés érdekelte. Nála a három dolog egymással összefüggésben elegendett, saját egységet alkotva.

A majdnem 63 évet megélt tanár, festő- és fotóművész érdemeit méltatva kifoghatatlanul sorolhatnám eredményeit, sikereit. Ezt bizonyára megteszik majd később erre hivatottabbak. Egyet azonban biztosan állíthatok róla, élete és munkássága nem süllyedt konzervatív unalomba.

Múlандó volt Kovács László élete, nem álmodik már. El kell veselnünk eltűnését, hogy eltávozzon az élők sorából az alkotó,

akít tiszteltünk, szeretünk, akit szülőfaluján temetőjében helyeztek örök nyugalomra szeptember 15-én.

Múlандó volt létezése, ámdé amiben jeleskedett, az nem könnyen múlékony, mert Vajda Jánossal vallhatjuk:

„Mindennek, ami itt remek volt,
Emléke, nyoma fönmarad.
Ki nagyot tett, szépet gondolt,
Örökké él, mert egyre hat.”

Bánáti Tibor

A ZSILIP, A NÉVADÓ ÉS TÜRR ISTVÁN

A Dunát a Tiszával összekötő mindmáig egyetlen belvízelvezető, hajózó, öntözőcsatorna, a Ferenc-csatorna Kiss József és Kiss Gábor szervező-tervező munkája eredményeként készült: 1794 és 1801 között. A csatorna első dunai torkolata Monostorszemen, első tiszai torkolata Bácsföldvárnál volt.

Az 1870-es évek első felében a csatorna teljes megújítása, bővítése Türr István érdeme. A csatorna rendszer legészakabb pontján, Baja déli részén 1875-ben fejeződött be az építése annak a hajó- és tüzérszállónak, amelyet már az üzembe helyezésekor Deák Ferencről neveztek el. Ez az egyetlen vízes létesítmény Magyarországon, mely az ő nevét viseli.

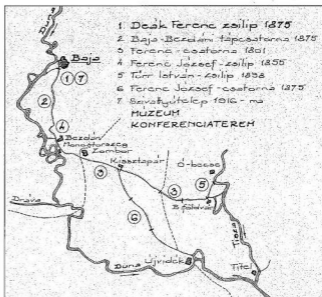
A zsilip történetéről a Bajai Honpolgár 2002 márciusi számában írtunk Most, Deák Ferenc születésének 200. évében a névadásról, Türr Deákhoz való viszonyáról adunk közre néhány mozaikot.

1. A nemzetközi és a hazai diplomáciai, katonai, gazdasági, társadalmi folyamatokat cselekvő résztvevőként értelmező-értékelő Deák törekvéseivel azonosuló Túrnek a társulat elnökeként is meghatározó szerepe volt abban, hogy ez a jelentős vízügyi létesítmény Deák Ferenc nevét viseli. A névadás tényéről, amely rendhagyó módon még Deák életében történt, Andrássy Gyula – a Türr által vezetett építkezések királyi felügyelő mérnöke – 1878-ban így írt: „... 1875 évi augusztus hóban ... a bajai tüzérszállip is beszenteltetett s Deák Ferenc nagy hazánk fiának nevére kereszteltetett”.

A Bajai Ferencsek Házátörténete a zsilip – és a tápcsatorna – megnyitásáról az alábbiakat rögzíti:

„1875 augusztus 13-ika délután ½ 3 óra-kor megnyitották a fogalom számára a Bezdánai útonnan készített csatornát. Türr István tábornok úr az államtitkárral Budapestről gözhajón érkezett Szentjánosra, ahol a Bajai polgárok ékes kiildötésége várta őket és elkísérte a csatornának a város alsó részén lévő kapujáig. Ott föltisztelendő Latinovics Gábor prépost, bajai plébános úr, klasszikusan kidolgozott beszéddel köszöntötte őket, ünnepélyesen megnyitották a csatornát. Hajójuk átment a zsilipen, majd a kapuk és mellettük lévő ház megismerlése után ugyanazon az úton visszatértek Szentjánosra, shonnan folytatták útjukat Bezdánba, hogy ott is elvégezzék ugyanazt (a megnyitást) a csatornán”.

(Historia Domus, Türr István Múzeum adataira 3479.2003. Baja)

A Ferenc-csatorna általános helyzetrajza

A sorsfordító kiegyezést szorgalmazó erők vezéralakjának neve egyértelműsítette, fémjelzte a kor progresszív szellemiségét, azt a történelmi-politikai állásfoglalást is, amely a társadalmi békét és a polgári fejlődést igénelte.

Az olvasó szíves engedelmével idézünk abból a levélből, amelyet a tárgykör lényegét illetően Türr tábornok a Bács megyei választókhoz írt.

„Az 1866-iki háború előtt azt mondta nekem Kossuth: A magyar nemzet előtt csak két név van, amely zászlóul szolgálhat, és mely meghatározott politikai jelentőséggel bír, mely jelentőséget mindenki megért. Az egyik Deák neve a másik enyim... Deák neve minden magyarnak egy alkotmányos Magyarországot jelent, az osztrák dynastia alatt, tehát hűséget az osztrák házhoz és békés kiegyezést (...) Magyarország (...) a dynastiával kibékülést választotta, követve Deákot és elfogadva a kiegyezést (...).

Nem vagyok azon tan embere, ki azon jelszót: „Mindent vagy semmit” írja zászlóira; hanem azon tant követve, mely a lassú, de folytonos előhaladást iránykodik (...).

Midőn hazánk felett az önkormány uralkodott, csak léha önmegadás vagy fordalom közt volt a választás én az utóbbinok embere voltam; ma midőn az 1867-ki kiegyezés a nemzetnek megnyitotta a törvényes működési tért, elfogadom a kiegyezést és pedig nem azon utógondolattal, hogy azt megbuktassam, hanem azon szilárd elhatározással, hogy az összekötésük mit csak úgy érhetünk el, ha ezen törvény ellen nem izgatunk. (...)

Tűzzük ki feladatunkul, hogy az összeülő országgyűlés ne vesztogesse el idejének kétharmadát a kiegyezés feletti vitával, hanem minden erőnkkel a benső reformok létrehozásán dolgozzon.

A nemzet gyarapodni fog erőben és a haza meg fogja szerezni mindazon előnyöket, melyek a gyakorlat terén szükségesek. Fogadják önök benső köszönetemet bizalmukért, melynél fogva engem képviselőjükül választani akarnak. Külföldi viszonyaim nem engedik, hogy önök ajánlatát most elfogadjam, tartsanak meg baráti emlékezetükben mint őszinte polgártársukat.

Pest, 1869. évi február 20-án.
Türr István”

2. Alighogy az építés befejeződött, a zsilip máris súlyos igénybevételnek volt kitéve. Az 1867. évi rendkívül nagy és tartós jeges árvíz a műtárgyon és a tápcsatornán is nagy kárt okozott. A Jégtorlaszok a tápszilipet is alaposan megrongálták, azon felül az árvíz a Móhács-szigetemen keresztül – mivel ekkor még nem készült el a Duna menti árvízvédelmi vonal – elborította a teljes szigetet. A tápcsatorna vonalát a vízben csak a telefonoszlopok mutatták. A zsilip helyreállítása még abban az évben megtörtént. A zsilipfalon a tisztelő korársak emléktáblát helyeztek el, amelyen megörökítették Türr István e munkában szerzett érdemeit. Ez a szöveg most a zsilipnél a múzeum bejáratának homlokzati falán műrványtáblába véve olvasható (az eredeti tábla ugyanis a zsilipkamra falában van, és nem közelíthető meg).

DEÁK FERENCZ ZSILIP

AZ 1876-KI EMLÉKEZETES DUNAI
ÁRVIZEK ÁLTAL A ZSILIPEN ÉS A
TÁPCSATORNÁN OKOZOTT NAGY
ROMBOLÁSOK UTÁN

TÜRR ISTVÁN

OLÁSZ KIR. ALTÁBORNAGY,
BAJAI SZULUTSÁG POLGÁR,
AZ ÚJ FERENCZ-CSATORNA
TEREMTŐJE
RENDÍTHETETLEN KITARTÁSSAL
ÉS RENDKÍVÜLI ALDOZATTAL A
CSATORNÁI SZÜZEN MŰBÉRI
MÉNYTÁRÓBÓL FELÉPÍTETTE.

ISTEN ÁLDÁSA LENGIEN E MŰ
FELETT!

Andrássy Gyula – Kauger J. István
írt. Felügyelő mérnök – emléktábla

3. Deák Ferenc nevével viselő környezetét meghatározó, azzal tökéletesen harmonizáló, az utókor tisztelést kiváltó, a mai látogatót, érdeklődőt is lenyűgöző zsilipet a Sugovica, a Ferenc-tápcsatorna és a Szeremlei Holt Duna találkozásánál építették.

Az Európában is egyedülálló, téglafalazatú hajó- és tápszilip majd a Sugovica és a Duna találkozásánál emelt Türr kilátó (1934) Baja város ismert és elfogadott szimbóluma, postai képeslapok állandó tárgya volt – lett. Mindez beépült a bajai lakosság köztudatába, újabb tényekkel gazdagítva annak lokálpatriotizmusát.

A nyugodt, csendes, gondozott környezet történelmi szmoszféráját gazdagítja 6 darab óriási 120 éves platánfa, a csatorna-rendszer megújítójának – bővítőjének, Türr Istvánnak posztamenten álló mellszobrára (Csikszentmihályi Róbert alkotása), az egykori szivattyútelep patinás épületében kialakított múzeum, a 100 fős konferenciaterem és az emléktábla, amely a zsilipet védő-erősítő betonfal részláján mutatja a mindaddig legnagyobb és legpusztítóbb (1956 március) dunai jeges ár ottani szintjét.

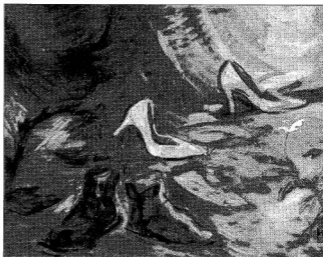
Az 1956-os dunai jeges árvízvet követően a zsilipet megerősítették, magasították, az árvízi biztonságot szolgáló szerkezeti

elemeket, berendezéseket felújították, korszerűsítették.

Az egyre ismétlődőbb nagyfokú vízjárású egyenetlenségek mellett is az 1980-as évek második felétől végzett javítási felújítási munkák fő célja az állagmegóvás, az árvízi védőképesség fenntartása, fokozása volt és az ma is.

A zsilip és táji-természeti környezete, a hozzá csatlakozó felújított épüledegységes esztétikai látvány is. Generációk munkájának terméke, büszkesége, Baja város történelmet sűrítő, Deák és Türr nevével fémjelzett legimpozánsabb pontja.

Dr. Faludi Gábor – Dr. Kránicz István

Vitéz Ferenc: Elmenőben

(B. Mikló Ferenc festményéhez)

A lámpafénynél virradt ránk egy emlék,
s bár egész éjjel csak öleltük egymást,
formája nem lett s íze sem. A nemlét

hűvöse nőtt ránk. Bőrünk nem kereste
vissza régi lázát, pedig angyal szállt
a rét fölött – Páránkból nőtt a teste.

Akár egy csuporka tej az asztalon,
vagy mint az esőben táncoló virág,
olyan kiszolgáltatott és oltalom

nélküli volt kezéd. Büszke mégis,
olyan tiszta, mint gyermek száján az éh.
Gyönyörű és vad moccanása égig

viliant a sárból. Lerugtatd pipóke
topánod elmenőben, hogy puhábban
essék a járás. Könnyű volt e szóke

mozdulat, de a virág belerokkant,
mogy én is csak bakancsomat hagytam rá.
Pőre lábunk újra összeér. Roppant

félelem 'íz karjaidba s tífed el.
Mosolygó szád keresném: elmenőben
azt ígérted, hogy csuporka íz leszel.

Hogy minden reggel biztatunk virágot
nyílni fénylő homlokunkkal. S helyette
árván siratják itt maradt topánod...

RITKA FOGLALKOZÁS A TEPLOMBERENDEZŐ KÉZMŰVESSÉG

Az 1872-ben Baján született Gyimes (Gerstemayer) József asztalosmesternek, a Trencsén megyei Illava városkában (ma Szlovákia) született Dudacek Annával kötött házasságából jött a világra Budapesten, 1903. március 8-án Gyimes (Gerstemayer) Ernő Mihály.

Ritkaságzámba menő, nem mindennapi foglalkozást űzött Baján, templomberendező kézműves volt.

Városunkban járt elemi iskolába. Alvégen lakó szülei az alsóvárosi elemi iskola első osztályba az 1909/1910-es tanévben írárták be, ott végezte el a második fiúosztályt is, aztán átírárták a felsővárosi tanintézet harmadik vegyes osztályába. Osztályismétléssel fejezte be 1914-ben elemi iskolai tanulását.

Jelentkezett a városi polgári fiúiskolába, ahol az I/a osztály elvégzése után, 1915. november 18-án kimaradt a második osztályból, feltehetően a háborús viszonyok miatt. Fővárosban élő rokonaihoz került, ott fejezhette be polgári iskolai tanulmányait.

Az asztalos mesterséget apja műhelyében sajátította el, segédlevelet is ott szerzett. Az önállóvá váló kézműiparos saját tervezései alapján, művészi ügyességgel használati és dísz tárgyakat is készített. Nem található adat arról, hogy a míves templomi- és más tárgyakat alkotó

tó – aki foglalkozásával kapcsolatban használta az iparművész megnevezést is – milyen magasabb képzettséget igénylő iparművészképzésben vett részt.

Oltárokat, szószékeket, gyóntatószékeket, keresztelő kutakat, templomi padokat, fufuragásokat, fazonaikokat, szobortalapzatokat stb. hozott létre, kézi aranyozást, aranyfestést, márványozást, márványstukkó készítést, festést, restaurálást vállalt, lakásberendezőként értékes fából korstílusokat utánozó stílbútorokat is előállított.

Az aranykezü féműves alkotó remekelése közé tartozik pl. a madarasi templom két új oltárának készítése és három régi restaurálása, Tolna, Bécsbokod, Mélykút szerzetesnői kápolnáinak berendezéseinek készítése, Nagybacska templomába tabernákulum-ajtó készítése, az egykori hajai szeretotházi kápol-

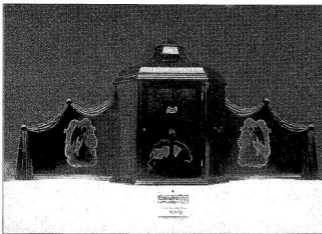
Gyimes Ernő

na teljes berendezésének létrehozása, (a kápolnát megszüntették), a hajdúdorogi görög katolikus templom főoltárának alkotása. Baján a józsefvárosi Szent József plébániatemplom belső restaurálása és a keresztvíz tárolására szolgáló keresztelő kutacska fülkéjének ajtaját is ő formálta. Létrehozta a szentjánosi kápolna vörösmárvány oltárát 1945 után, melyet lebontottak. Belvárosi templomunk gyóntatószékeit is ő állította elő.

Az 1926. évi kézműves iparkiallításon bemutatott munkáiért az ipari és kereskedelmi miniszter aranyéremmel tüntette ki.

A kuriozitásnak számító foglalkozást űző mester 1927-ben nősült meg, Schubert Mária Rozáliát vette feleségül. Házasságukból János (szül. 1927), Ilona (szül. 1930) és Matild (szül. 1932) nevű utódaik születtek.

Nem mindenütt akadt olyan, a maga nemében minden mástól különböző, különleges mesterséget művelő személy, mint amilyet Gyimes Ernő űzött, aki hamar, 46 éves korában hunyt el

Baján 1949. január 26-án. Becsülünk „kell a 100 éve született ritka mesterséget folytató bajai polgár emlékét.

Bánáti Tibor

Ne ott keresd a hibát, ahol mutatkozik, ott keresd, ahol keletkezik

– mondta Nagypám. Nagypám huszárkapitány volt az osztrák-magyar hadseregben. Ezt akkor mondta, mikor az ámbitusnál meghallotta, hogy a kocsis veri a lovat. A ló nem tudta behúzni a szénásszekeret, mert az fennakadt a kapubülványon.

A kapubülvány az a két fűragott félgömböserű ló, ami a kapu-kerítés fűlét védi a bejáró szekerektől és kocsiaktól.

Nagypám szunyókált a hintaszékben az ámbituson, nem tudhatta, miért veri a kocsis a lovat. Mindenesetre a lónak adott igazgat, de mégiscsak sóhajtott és felkelt, kijött a kiskapun az utcára. Az ámbitusnak meg a „kapualja” nevű fedett folyosó-résznek márványból volta a padlata. Kellemesen hűs a kegyetlen bácskai kánikulában.

Én ugyancsak kint voltam az utcán, bár természetesen ez tilos lett volna. De ilyenkor Bácskában minden felnőt ember szundít egy kicsit. Nekem csak a fiagóriában – azaz sátorformájú, nagy, szőlővel

futtatott lugasban – lett volna szabad játszanom. De ha az ember halja, hogy nyerit, panaszkodik egy ló, hát még ha kicsi is, bizony utánajár, hogy mi baja is van annak a szegény lónak.

Nos, Nagypám kilépett a kiskapun az utcára. A kiskapu a gyalogosoknak rendeltetett, most már tudom, hogy a kora-biedermeier időkben készült, akkor csak azt tudtam, hogy szépen kifaragták, zöldre van festve és megvan rajta a kerek lyuk, amit a macskáknak vágtak ki. Mert a macskák akkoriban a padlásfeljáróban laktak, nem a háziasszony ágyikójában, és szabadon mászkáltak a kőnyéken, amint a megfogandó és megehető egerek útja mutatja, vagy egy szép lánycica tanyája. Mert a mi macskánk fiú volt, vörös kandúr.

Szóval kijött a Nagypám a Petőfi Sándor utcába.

Nagypa – amint akkor is éreztem – azután meg, hogy kiment a Kálvária

dombra illetve a mennyekbe, már tudom, hogy ő mindig azonnal képes volt.

Nagypa akkor hetvenéves volt. Rám pillantott s én megértettem mit mondana, ha nem jajveszkelne a ló.

Azt, hogy igen, ott van az ok, helyesen gondoltad, kislányom. De ha riémék, most meg kellene, szídjalak. Úgy is tudod...

Péter bácsi még mindig verte a lovat.

– Abbahagyómd? – kiáltott Nagypa. Rozmaring – a ló – elcsendesedett, csak farán hüppögött, mint az egészen kicsi gyerekek.

– Erősen fogd a gyeplőt! – parancsolta Nagypa.

Bebújt a szekér alá, jobb vállával, bal tenyerével támasztotta. Féltém. Elmúlt hetvenéves, úgy beszéltek róla, hogy öreg. Lassan, nagyon lassan egyenesedett fel. A nagy hála inogott a szekér tetején. Nagyon féltém. Háta fordítottam, Hogy ne is lássak semmit, délieltem az utcai akácfa törzsét. És akkor hupp, a szekér puhan buppant a kerti földuton, Nagypa pedig nyújtózkodott és azt mondta,

– A Hétszentség!... – de nem folytatta, mert ilyenkor Nagypám rászólt, hogy

– Ejnye, Miska, kérem, ne a kislány előtt!... Kézenfogva ballagtunk a szekér után az istálló felé.

Tudtam, hogy Nagypának meg kellett menteni a szénát, meg a szekeret, meg Rozmaringot. Azt is tudtam, hogy senki más nem lett volna olyan ügyes és bátor, mint ő. Muszáj volt, mert igen szegények vagyunk nekünk, a fiataloknak, mindenkünk Szabadkán maradt, mikor bejöttek a szerbek, azért élünk itt Baján, Anya, bátyám, meg én, Apánk pedig Pesten albérlésben kenyeret keresni.

Azt is tudtam, hogy Nagypa hajnalban virágot szed a kertben, és készítkosárban a piacra viszi árulni, mint a többi kofa.

Még azt is, hogy Nagypa nem kapja meg a huszártiszti nyugdíjat, (majd később igen) mert az államnak sincs pénze. Ezért elhelyezkedett az ÁRVÍZMENTESÍTŐNÉL. Sőtét hajnalokan megy a homokfútóval a Zsiliphez.

Mert a kicsik mindent tudnak. Csak nem árulják el, nehogy a felnőttek meg szomorúbbak legyenek.

Így élünk Bácskában a trianoni békediktátum után.

Bár soha többé ne diktálnának békét a Nyagyk...

mert ott keletkeznek a törtézelem estorcsapásai.

Külley Lea

Gondolatok Meislné Gondos Hildegard „Magyar városok és tájak” című kiállítására kapcsán

A feltöltődés időszaka a gyermek- és ifjúkor. Amit később önmagunkból átadhatunk, az mind ott gyökerezik. A későbbi hatások csak arra valók, hogy ezt a kiáramlást elősegítsék vagy meggátolják.

Ifjúkoromban engem lenyűgözött egy könyv már a címevel is: Bernáth Aurél: Gölyűröl, Helgáról, halálról... Ennek a megnyitónak a következő címet adták: „Magvetésről, nosztalgiairól, aggozólomról...”

Ki hirtette el azt a magot, melynek termése a falakon látható? Talán az édesapa, Gondos László filozófus meséivel a hét-köznapra és az ünnepekre szentelve?

Vagy azzal a tanításával, miszerint az emberek a világot különböző módon szemlélhetik? A természeti népek tapasztalati látásmóddal tekintenek a világra, úgy, mint egy vadállatra, melynek hangulatait kiismerve, az megszelídíthetővé válik. A racionális ember szemével pedig egy nagy forgó gépnek értelmezhető a világ. Mozgásait, mechanizmusait akkor befolyásolhatjuk, ha megismerjük anyagát, funkcióját, szerkezetét. A legigazabb képet azonban akkor kapjuk – tanította a Humanista Baráti Közösség öszejeveletlein az akkori városbíró a tanár úr –, ha úgy tekintünk a világra, mint műalkotásra, melynek nem elegendő anyagát, technikáját ismerni, hanem vizsgálni kell szellemi tartalmát, az alkotó gondolatait. A jelenség egészét, a mögötte lévő lényegyet keresve.

Vagy az apai jó barát, ifjabb Éber Sándor tekinthető magvetőnek?

Az első indítottság kétségtelemül tőle éri, mintegy másfél évig jár a középiskolás Hilda a mester önképzőkéjébe. Majd a Rudnay Akadémia két és fél éve következik, ahol ez idő tájt a hét minden napján Rudnay mester mellett Bak János, B. Miklós Ferenc és Kun István korrigáltak.

Talán diáktársai: Weintrager Adolf és Szarcsik János nyugózik le, az előbbi könnyed, lendületes, impulzív előadásmoddjával, az utóbbi rendkívüli karakterérkekével?

Az elvetett mag mindenesetre sokig szunnyadt. A szegedi egyetemli évek után Németországba kerülve élte a családjának, a gimnáziumi kémiatanárnőnk mindennapi életét. Ne kutassuk, mi vitte mint-

Gondos Hildegárd: Baja, Eötvös utca

egy tizenöt év után a Volkshochschule padjaiba, ahol a munka mellett tíz szemeszteren át tanul portré-, akt- és tájképfestést. Akcurellél és olajjal is dolgozik, de a finoman felhordott pasztell rétegekkel találja meg a lelkiéletnek leginkább megfelelő technikát. Évekig szinte csak portrékat festett, de az igazi örömet a táj- és városképek hozták meg számára. Utazásai, majd hazatérése adja azt az élményt, mely képek hosszú sorát szüli. Az elvetett mag kihajtott. Nyugdíjba vonulása után 1996-ban gondol először önálló kiállításra, melynek színhelye nem is lehetett más, mint a szülővárosaként szeretett Baja. Ezt követően: Wiesbaden-ben, Kalocsán, Eltwillen-ben, Assenheim-ben, Kiskunfélegyházán, Szegeden, Hódmezővásárhelyen mutatkozik be. Nálunk Baján ez már az ötödik tárlata, melyeken mindig újabb munkái jelennek meg, mutatva rendkívüli termékenységet.

Majör Máté, a híres bajai származású építész a következő módon indítja előzavában csodálatos könyvét, az „Egy gyermekkor és egy kisváros emléke”-t:

„Amikor az ember öregedni kezd, „élet-tani lebontódás”-ának, ahogyan ezt egy orvos-akadémikus oly tudományosan és szépen megfogalmazta – megállíthatatlan és alig késlelhető folyamatában egyre többször és többet gondol gyermekkorára, „élet-tani főlépülés”-ének csodálatos idejére. És különös nosztalgiaival emlékszik (jó!, rossz!) ennek eseményeire, vágyakozik az események színtereire, díszleteire, szereplőire és jeleneteire – a szülőhely városai, utcái, terei, épületei és ezek kőzt, ezekben élő emberei: ismerősök, barátok, szerelmek és mindenekelőtt legközelebbi családtagjai – után, akik közül már annyian átléptek az élet és halál mezsgyéjét...”

Ez a különös nosztalgia készteti a kisvárosi képek megalkotását. E tárlaton bajai munkái mellett Pécs, Szeged, Hódmezővásárhely, Tata, Dunajváros, Budapest képei jelennek meg. Mindig a kisváros hangulatát idézik, melyben otthon érezik magukat. Az épített környezet mellett ott a táj, a természet. A jelenség mögött a lényeg: ember nélkül képen mindig az emberekől vall. Munkái nem pusztán úti levelek, mint

ahogy Boldizsár Iván emlékezése levelei sem azok voltak. Vállalások arról, amit é-tékként kell számon tartani. Aggodalmi állati őket egy emberközeli, letűnő látszó világért. Gondos Hildegárd ezt így fogalmazta meg: „soha nem voltam patrióta, de igenis lokálpatrióta vagyok.” Ezen a ponton sem találom meg a legfontosabb kapcsolatot ezekkel az alkotásokkal.

Mintegy tíz éve már, hogy az akkor végzős vizus diákjainmal azért választottuk a Bajcsy-Zsilinszky út nydrfásorít témaként, mert feltűnt, már nem sokáig lát-hatjuk. Most már, reméltem, emlékeikben

mindig ővezni fogja a hazafel vezető utat.

Városunk utcáin járva valamennyien ag-gódnak nap mint nap: mi tünk el és mit épí-tenek helyette? Ha nem jutok el Párizsba, azt hibémám, az emberiség elfelejtett építkezni. Ott azonban megtanultam: a modern építé-szet igenis megpülhet egy ódon városba to-lakodás, kommersz utánérzések nélkül, pár-beszédet folytathat a múlt a jelennek.

A mi belvárosunkban sétálva az erdészet új, ma már majdnem régi épületén kívül ezt sehol nem láthatjuk. Vagy az építész-eket kellene tanulmányútra Párizsba küldé-

ni, vagy a városatyáknak megmutatni Bol-dizsár Iván: Filozófus oroszán című írá-sát, melyben a velencei Doge-palota révén írja, hogy az épület úgy őrizhette meg egy-séges, eredeti stílusát, hogy a vének taná-csának tagjai a palota felépülésekor két-mondatos törvényt hoztak: „A Doge-palota szép. Rajta változtatni az idők mul-tával sem szabad.”

Kíváncok városomnak sok világlátott építész, bölcs városatyát és sok-sok Gon-dos Hildegárdhoz hasonló lokálpatriótát, akik megvívhatják a mi Atlantiszunkat.

Daniné Nagy Erzsébet

Párbaj az erdőben

Az ártéri erdő már zöldbe öltözött. Szin-te nyoma sem maradt a tavalyi zágy víz-nek. A fák között felakadó hordalékot gyorsan benötte az aljnövényzet. Csomókban sárgult a vérebulló fecskék farkú, és kesze-kusza indákat növesztett a szeder is.

A téli falcitermelés során gúlláka rakott és otfléjtett őlfis szomorúan roskadozott ma-gában. Az éleetlen, sejtelenes pattogva száradó fákparcok körül, a külvilág elől el-rejtve mozgalmatlan élet zajlott. Firkészdara-zsak kutakat izgatottan a kidőntött fákban re-keedt bogárlárva után. Hosszú tojósövéket megfeszített erővel igyekeztek a fa belsejébe mélyíteni, ahol szarvasbogár vagy cínórtárlá-vát sejtettek. Percekig elartott ez a munka, majd miután sikerült a petét elhelyezniük, alig egy arasznyira elröppentek a tetthely-től. Egy ideig fíradtan pihengtek ott, majd összeszedve erőküket, a firkészekre jellemző ideges mozdulatok kíséretében, újabb ál-do-zat után kutattak.

A firkások tífűföldi oldalán két szerelmes sző-farúas igyekezett biztosítani a faj fennmaradá-sát, nem törődve sem a firkészdara-zsak kuta-tásával, sem az én mozgólódásommal.

A kátyúkkal átszabdalt erdői út mentén zöldesen csillogó hántrábrabólók keresgél-tek, módszeresen átfésülve minden útjuk-ba kerülő korhadat fát. Mint egy jószágos tündér, úgy libbent át előttem egy apróca-k tarkalepke. Cinkosan kőberpedekett, kezemre szállt, beríttségösen tapasztolt né-hányat szárnyaival, végül bocsúsásképpen intett még egyet, és eltűnt a bokrok sző-vevényében.

Az úde zöld fű között megmozdult vala-mi. Furcsa mozgása kíváncsított té. Előre szlikkint, szárnyait rezgette, majd behátrált a fű közé. Egy pókölő darázs volt. Nem tud-tam, miért e bolondos mozgása, hát úgy ha-tároztam, meglesem. Már vagy hatodszor

lődült neki az általam ez ideig ismeretlen valaminek, mire felfedeztem, hogy egy szá-raz ágacska tövében jókora pók lapul.

A darázs közeledtére hátrahőköl, ijedten és védekezően emelte magasba első lábait. De a darázs hajhatalatlan maradt. Nem mon-dott le a támadásról. Azt a megfelelő pillana-tot és helyzetet kereste, amikor egyetlen jól irányzott ugrással rávetethi magát a pókra. És íme, megérténi! A darázs szúr, a pók felgaskodott. Már-már úgy látszott, ve-szélybe kerül a támadó, mikor hogy hogy-szem, sikerült legrania áldozata potroháról. Látszólag megrémült, visszavonult és vá-ra-kozott. A pók menekülni próbált, de hiába. Nyolc lába nem volt képes arra, hogy testét megtartsa, tovább vigye. Tántorgott, minden porcikájában remegett. A darázs pedig mé-retelően türelmellel várakozott, miközben úgy tisztogatta csápjait és első lábait, mint akinek egyégy gondja sincs szert a világon. Néha odapillantott pókjára, s mert ő már lát-te, hogy győzött, rendíthetetlenül folytatta tollásközösítését.

A pók, szó szerint lehasalt, még egyet-egyét rándult tapogatólába, de egyéb életje-lel már nem mutatott. Ez nemcsak nekem, a darásznak is felűnt. Odalopokodott megbő-nított áldozatához, körbefutkosta és egyik pillanatnál a másikra ügyesen a hátra fordít-otta. A pók már nem mozdult. A darázs ek-kor rögöl és két első lába közöl fogta a tehe-telen testet, és megindult az egyik fűcsomó felé. Már vagy másfél méteret cipelte, hátra, vonta minden akadályon át a méretehez ké-pes meglehetősen nagy pókot, akinek lábai fura és élettelen helyzetben csüngtek alá, amikor egyszer csak váratlanul megtorpant. Szárnyait rezgetetve, ijedten emelgette po-tróhát. Egy másik pókölő darázs szállt le a közelébe. Félelmetes táncot produkálva, lá-hatón „kesztyű” dobott vetélytársa elé. És

bármily hihetetlen, a darázs felvette a kihí-vást. Letette zsákmányát, ellenfele elé top-pant, szétterpesztette lábait, és vad szárny-csattogással kezdett, miközben lassan kö-zelített kihívójához.

Néhány percig tarthatott, amíg a különbö-ző harcias pókok teljes úrházat felvontat-ták egymás előtt, felváltva igyekeztek meg-remélni, elűzni a másikat. Sikertelenül. A jó-vevény nem tájított, hanem támadott. Dá-rászan főle rőppent, mindénáron a hátsóba akart dőlni. Vére menő harc kezdődött. A nagy kavargásban csak a rögkapáló lábak és a szárnyak surrogása hallatszott. Hol egy-iki, hol másikkal volt felül. A zsebkendőnyi harter egyik pontjáról a másikkra gurult a két összegubancolódot ellenfél.

A hangos duettől hírtelen egyféle züm-műgés hallatszott csak. Hosszasan, fíjdálmá-san, egyre alábbbaggó intenzitással. A győz-tes félrevonult és várt. A vesztes még próbált szárnyra kapni. Aztán a repülőmozgás is és a lábak is végleg elemelkedtek. A jóvevény földrerogyott, csak hosszú csápjai ránkörtö-kték még. Aztán már az sem. Darászan dia-dalatosan rohant pókjához, felnyalálolta, és kitűzött őjja felé vonzolta. Egyszer még visszánézett ugyan a kitűzöttébe, meggyő-ződe arról, hogy már elmúlt a veszély, majd folytatta útját a kisméretű fűcsomó felé.

Miután odaért, letette zsákmányát, kicsit keresgélte, és egy úres csigaházat mozdított el. A csigaház aprócska barlangot rejtett. Úgyel-bajjal bevonszolta a zsákmányt, oda-len lédőzt egy keveset, majd felbukkant a bejáratnál. Csápjáival körbepasztyázta a lyuk szélét és kismozgott. Megragadta a csigahá-zat, akkoránisan a bejárat elé illesztette, sar-kon fordult, és eltűnt az erdei növények beja-dsungsugelében.

Párducz Erzsébet

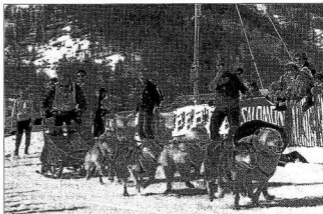
Fajtatiszta szánhúzókutya szerepe a kutyaszánsportban

A téma megközelítéséhez elsősorban tisztázni kell, hogy mit értünk fajtatiszta szánhúzókutya alatt. Mi a kutyaszánsport? Illetve mi a kutyafogathajtás jelenlegi nemzetközi irányultsága. Nézzük az első kérdést.

Fajtatiszta szánhúzókutya, a kutyatenyésztők nemzetközi szövetsége, az FCI által elismert és jegyzett négy kutyaajtást, a szamoljéd lajkát, a szibériai huskyt, a malamutot és a gröndlandi szánhúzókutyaét értjük. Ezeket a fajtákat ma a kutyaszánsportok szabályrendszerére, a küllemi elbírálás szentenciái szerint tenyésztik, szánhúzásra csak elenyésző számlékukat használják. Talán a gröndlandi kutya maradt meg leginkább természetes funkciójában, a magas északi vidékeken. Tiszta fajtájú szánhúzókutya a felsorolt négyen kívül is vannak ugyan a világ északi régióinak több pontján, mint például a lajkák szánhúzásra tenyésztett (szelektált) változatai, pl. a kolimai lajka vagy a csukcsok és a korjások szánhúzó kutyaí, de ide sorolható az ún. alaska husky is mint eredetileg indián falusi kutya. Ezeket az FCI természetesen nem jegyzi a fenti kategóriákban.

A második kérdésre a válasz igen egyszerű. A kutyaszánsport verseny a alaskai aranyláz idején született a tizenkilencedik század végén, 1897-1899-ben. Az első versenyeket, a Klondike vidékére szállított (lopott) különböző fajtájú kutyákkal rendezték. A ma fajtatisztának tartott négy kutya közül kettő, a malamut és a szibériai husky is ebből a világból került elő, későbbi tenyésztéssel. A kutyaszánsportnak tehát a közzelfogással ellentétben semmi köze nincs a kutyák ősidők óta munkára használó természeti civilizációhoz, mint például az inuit (északi) vagy az ingalik, kacein, neszkimó stb. (indián) kultúráknak. Ezeknek a népeknek életük fontos kiegészítője volt a kutyák vontatta szán segítségével, de verseny soha nem rendeztek. A kutyaszánsport a fehér ember találmánya.

A harmadik kérdés a sport jelenlegi orientációja. A kutyafogathajtás mint

Start a Serre Chevalier-i gyorsasági EB-n Franciaországban. A hajtó a szerző

sport az 1970-es évek óta, eredetileg Amerikából indulva, viszonylag gyorsan elterjedt minden kontinensen. Dél-Afrikai és ausztrál versenyek is vannak. Így a nemzetközi szövetség, az IFSS jogosan aspirál ismét a téli olimpiai részvételre, mivel a kutyaszán 1932-ig olimpiai szám volt. Egyetlen akadály azonban, hogy ehhez egy kontinens-bajnokságot, és egy világbajnokságot kellene rendezni! A jelenlegi gyakorlat szerint ez lehetetlen, az ok pedig a következők.

Amikor a sport megjelent Európában, az azt művelők részben az amerikai hagyományokat követve, részben pedig a nemzeti kutyatenyésztő körökből kiképzve alapították meg egyesületüket és kezdték versenyeket szervezni. Az amerikai hagyományokat követőknek természetesen volt, hogy bármilyen kutyát be lehet fogni, ehhez nem szükséges fajtanylévántartás, törzskönyv, csak az eredmény számít. A kutyatenyésztők viszont, akik ezáltal új elfoglaltságot, sokszor feltűnési vagy üzleti lehetőséget véltek felfedezni maguk és szánhúzóknak mondott fajtáik számára, megrendezve első versenyeket, kiképzítették a hivatalos szánhúzó fajtákat kizárólagos szánhúzóknak. Versenyeiken más kutyával vagy törzskönyv nélküli kutyával nem

lehet indulni. Külön bajnokságokat és világbajnokságot rendeznek. Elkülönített szövetszervezetük van, a FISTIC, amely szintén aspirál a téli olimpiai részvétellel.

Az így kialakult ellentét forrása azonban és valójában egy kérdés, és pedig az, hogy a vadászutya, keverék kutya vagy a nem regisztrált szánhúzófajták sokkal gyorsabban futnak, mint az FCI-s tenyésztésbe vont hivatalos fajták. És ezt az ellentétet látszólag nem lehet feloldani, mivel a fajtatiszta fogat versenyben törvényszerűen alulmarad a keverék ill. a csak a kutyaszánsportok valamelyik műfajára, a gyorsasági, kőléptávú vagy hosszú távú versenyekre, és nem küllemlere szelektált kutyákkal szemben.

A feloldásnak azonban van egy lehetősége, és pedig a józan, biológiai logika alkalmazása. Az utóbbi időben gyakran találkozhatunk azzal a méltatlankodó véleménnyel, hogy az ún. fajtatiszta versenyeken szibériai huskynak regisztrált versenykutya sokszor semmilyen nem különbözik az alaska huskynak nevezett, a fajtatiszta körök által győzött, csúnya és nem regisztrált, de nagyon gyors és egyébként kedvelt szánhúzó fajtától. Az elbeszélők általában valamilyen

„törzskönyvi bundát” vélnék felfedezni az ügyben. Esetlenül azonban úgy tűnik nem erről van szó. Itt adja meg a biológia a választ. Az élővilág fejlődésének, a darwini evolúciónak alapja és vastörvénye a szelekció. A kutyatenyésztés is ezt a biológiai mechanizmust használja ki évezredek óta a saját a javára.

A kutya őse mint ragadozó, a genetikai információk igen széles skáláját bírta, és ezek biztosították számára az alkalmazkodással kapcsolatos stratégiák nagy variációját. Például az emberre is, mint megélhetésének és túlélésének forrására, így talált rá. Ezek az információk tartalmazták azt, hogy lehet kicsi vagy nagy, foltos vagy egyszínű, agresszív vagy barátságos, gyors hosszalábú vagy koterőkező rövidlábú stb.

Csak tervező és radikális szelektálás kérdése, hogy melyik a szelektáló, tehát a tenyésztő számára legkedvezőbb tulajdonság vagy tulajdonságcsoporthoz való domináns. Így alakult ki és alakítható ma is a különböző kutyafajták. Ahogy a vadászkutyák vagy a pásztor-kutyák egy adott felhasználási célhoz lettek alakítva, ugyanúgy alakultak ki és alakulnak ma is a különböző igénybevételnek kitett szánhúzó kutyák. Ezeket az igénybevételeket a különböző típusú, rövid, közép és hosszú távú versenyek jelentik, a szelekciót pedig az eredményes szereplésre való törekvés motiválja. A különböző típusú versenyekben más és más az elvárás. A gyorsasági versenyekben egyetlen cél van, az, hogy a távot a kutya futva minél gyorsabban tegye meg. Más elvárás itt nincs. Verseny előtt és után a kutya meleg, komfortos szállítódobozba, „doboz”-ba kerül, nincs kitevése az időjárás és a terep szélsőségeinek, stb.

A középtávú igénybevétel már merőben más. Ezek a versenyek sokszor ún. „stage” versenyek, tehát a versenyzőket átszállítják egyik színpályáról a másikra, és ezen belül gyorsasági és középtávú szakaszok is váltakoznak egymással. Itt a kutya igénybevétele differenciáltabb, már nem csak „doboz” van, hanem esetleg kinn is kell aludni, komolyabb szintkülönbségeket kell leküzdeni, változó, sokszor nehéz terepviszonyok között kell futni, de ugyanakkor erősen is kell lenni stb. A hosszú távú verseny szimulálja legjobban azokat a mostoha, szél-

szerű körülményeket, melyek az igaz szánhúzó kutyák kialakulásához vezetnek. Az 500 km felett megteendő távolság, az állandó kint alvás, a sarki terepi viszonyok, a tájékozódni tudás, megannyi szélsőséges helyzet, ami a célnak legmegfelelőbb kutyatípus kialakulásához vezet. Nyilvánvaló, hogy ez esetben is az eredményes szereplésre való törekvés a fő mozgató, de itt már jelentkezik mind a hajtó, mind pedig a kutya számára egy másik, sokkal ígibb tényező, az *életben maradás szükségessége*.

Visszatérve tehát az alapkérdésre, vajon „bunda”-e, amikor a fajtatízta versenyek fajtatízta szánhúzó kutya küllemre egyre inkább eltérnek a hivatalosnak kiküldött „standard”-tól, és az igazi szánhúzó kutyákra vagy a keverékekre kezdenek hasonlítani. Fentiekből következően ez tehát nem „bunda”, hanem egy természetes folyamat végeredménye, melynek mozgatója a hasonló igénybevétel, és ugyanaz a jó szereplésre való törekvés a gazda vagy a hajtó részéről, a fajta tisztaságára való tekintet nélkül.

A fajtatízta kutyák is ugyanannak a szelekciónak vannak kitevé, mint a többi szán előtt versenyző kutya, tehát lassan ugyanahhoz a küllemhez, standardhoz közelítenek. A tenyésztés mozgatója itt maga a kutyaszán verseny. Az egész vitának tehát semmi értelme nincs, mivel előbb vagy utóbb kialakulnak a sprint, közép vagy hosszú távú versenykutyatípusok, vagy már ki is alakultak, és tökéletesen hasonlítani fognak egymáshoz, függetlenül attól, hogy egy, a természetből elrugaskodott rendező elv tiszta fajtának vagy keveréknek fogja-e nevezni őket. Természetesen mindez nem zárja ki, hogy valaki passzióból az FCI által jegyzett kutyákat fogja be a szánja vagy a kocsjára elé. Ez a demokrácia. De az is demokrácia, hogy ezzel a passziójával és világlátásával ne akadályozzon mások, az élsportokat kedvelők érdekes lehetőségeit. Ennek a csúcsa pedig az olimpia. És ez csak egy van, ahol nem tesznek különbséget tiszta és kevésebb tiszta fajok között, csak az eredmény számít!

Buzatzky Győző

(A Magyar Szánhúzókutya Sportegyesület elnöke, a Magyar Kutyafogathajtó Sportszövetség tiszteletbeli elnöke)

Kitüntetettjeink augusztus 20-a alkalmából

*Elismerésre méltó érdemeiért
Széll Péter polgármesterünknek a
Magyar Köztársaság Érdemrend
Lovagkeresztje Polgári Tagozata
kitüntetést adományozták.*

*Kalocsa Béla vízügyi dolgozó
– a Bajai Honpolgár
szerkesztőségének egykori tagja –
a Magyar Köztársaság Ezüst
Érdemkereszt kitüntetést vehette át.*

*Az örvendetes eseményekhez
– a Bajai Honpolgár szeptember
8-án tartott testületi ülésén hozott
döntése alapján – gratulálunk.*

BAJAI HONPOLGÁR

Létrehozva a honlapunkat

2003. március 15. 14:16:46

Városfőrtérrel és
Környezetvédő Lap
Megjelenik minden hónap
első napján ISBN 1416-4469
<http://www.bajajobs.hu/baja/honpolgarmutato.htm>

Szerkesztő és szerkesztőbizottság

Felület vezető:

Bánai Tibor

Tagjai:

Bálint László, dr. Dániel József, Jász Anikó,
Kovács Zita, dr. Laki Ferenc,
Sárogy Józsefné, Schmidt Antal

Tervező szerkesztő:

Banga Szabolcs

Lapalapító és kiadó:

Újvárosi Alapítvány Művelődési Központ

Postacím:

6500 Baja, Oltyány Imre u. 14.

Fenntartó:

Bajai Honpolgár Alapítvány

Az alapítvány számviteli bankja:

OTP Kereskedelmi Bank Rt.

Bajai Fűtőka 11732033

Bajai Honpolgár Alapítvány 20030119

Nyomdai munkák:

Arcafit Nyomda Kft.

Baja, Amila u. 15. Tel.: 79/428-944

KÉZIRATOT, FÉNYKÉPET NEM ÖRZÜNK
MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.